

کارفرما و کارگر تشکیل و کلیه مسائل مختلف فی مابین کارگر و کارفرما طبق مقررات قانون حل و تصفیه شود.

۲ - روزهایی که کارگران مسجد سلیمان، لالی و نفت سفید در فاصله نوروز و تاریخ انتشار اولین برنامه، بر سر کار حاضر نشده‌اند، جزء ایام مرخصی که تاکنون به آنها تعلق یافته و یا در آینده تعلق می‌گیرد محسوب خواهد شد. بدیهی است این امر به هیچ وجه سابقه‌ای برای آینده ایجاد نخواهد کرد.

۳ - دستمزد تعطیلات شرکت در ایام نوروز و تعطیل ۱۳ عید از طرف شرکت پرداخت خواهد شد.

هیئت اعزامی به مذاکرات خود ادامه داده و به کارگران فوق‌الذکر توصیه می‌نماید که با کمال دلگرمی مشغول کار بوده و به موارد شکایات آنان که در کمیته‌های مربوطه مطرح و رسیدگی خواهد شد، نظارت خواهند نمود.

*** مشغول کار شدند :**

تلگراف دیگری که از خیرنگار اداره رسیده حاکی است که ۳۵۰۰ نفر از کارگران مسجد سلیمان که از چهارشنبه گذشته اعتصاب کرده بودند از امروز صبح مشغول کار شدند. نمایندگان آنها پس از مذاکره با هیأت اعزامی در اثر قولهایی که برای رسیدگی به کارشان داده شده، موافقت کردند که کارگران مشغول کار شوند.

کارگران مزبور، ۸۰ درصد اضافه حقوق و منزل خواستارند و اداره کار شهرستان مسجد سلیمان معتقد است که پیشنهادات کارگران قانونی است. امروز صبح قرار است آقای «دریکه» رئیس کل شرکت نفت که محل کارش در مسجد سلیمان است برای مذاکره با هیأت اعزامی به اهواز مسافرت کند. آمد و شد در مسجد سلیمان از ساعت ۱۱ ظهر ممنوع است و مجاهدت مأمورین نظامی و شهربانی برای ایجاد نظم و آرامش قابل تقدیر است و هیچ یک از کارگران توقیف نشده‌اند.

*** در حال اعتصابند :**

سومین تلگراف خیرنگار روزنامه اشعار می‌دارد که ششصد نفر از کارگران لالی و هلیل که اعتصاب کرده بودند شروع به کار کردند ولی در آغاز جاری کارگران کماکان در حال اعتصابند.

*** نقل از روزنامه اطلاعات، دوشنبه دهم تیرماه ۱۳۳۰ :**

«عزیمت خارجیان از مسجد سلیمان»

به قرار اطلاع آخرین دسته خانواده انگلیسی‌های مقیم مسجد سلیمان و سایر مناطق نفت‌خیز با هواپیما عزیمت کردند. عزیمت خانواده‌های پاکستانی، هندی و سایر خارجیان نیز همچنان ادامه

دارد. صبح امروز اولین دسته ۳۰ نفری کارمندان اداری و فنی انگلیسی با هواپیما به قصد خروج از ایران، مسجد سلیمان را ترک کردند.

* اولین مسافرت هیئت‌های اهزامی به مناطق نفت‌خیز:

بازدید از مسجد سلیمان و انتخاب هیئت مدیره ایرانی برای اداره مناطق نفت‌خیز پس از آنکه هیئت مدیره موقت در خرمشهر مستقر شد و اندکی جای پای خود را محکم و تا حدی مسلط بر کار شد برای یافتن و تسلط بر مناطق نفت‌خیز می‌بایستی اقدامی نماید، بنابراین برنامه مسافرت به مرکز کل مناطق نفت‌خیز یعنی مسجد سلیمان تنظیم گردید. و روز دوشنبه ۱۰ تیرماه ۱۳۳۰ ش. صبح با هواپیمای داکوتای نیروی هوایی به اتفاق مهندس بازرگان، مهندس همایونفر، دکتر توانا و عده‌ای از مخبرین خارجی و داخلی و دیگر همراهان از آبادان پرواز نمودند و هواپیمای مذکور در ساعت ۸/۳۰ در فرودگاه مسجد سلیمان بر زمین نشست که شرح این مسافرت را روزنامه خبرهای روز در شماره ۱۳۱۲ مورخ سه‌شنبه ۱۱ تیرماه در صفحه اول بجای سر مقاله چنین درج نموده است:

«مسجد سلیمان - از روزی که هیئت‌های اهزامی از مرکز به اهواز و آبادان وارد شده بودند اهالی مناطق نفت‌خیز بخصوص کارمندان و کارگران و اهالی مسجد سلیمان با کمال بی‌خبری و اشتیاق هر لحظه ورود هیئت مزبور را انتظار می‌کشیدند. بالاخره این انتظار به پایان رسید و ساعت ۸/۳۰ صبح دیروز آقایان مکی و مهندس بازرگان و مهندسین اهزامی از مرکز با هواپیمای ارتشی به فرودگاه مسجد سلیمان وارد گردیدند. همین که اهالی از روز گذشته دریافته‌اند که هیئت برای مشاهده منطقه نفت‌خیز مسجد سلیمان و تسلی دل رنجیده آنها از آبادان به مسجد سلیمان خواهند آمد در حد تهیه و تدارک وسایل پذیرایی و جشن و چراغانی برآمدند. همه جا با پرچمهای سه رنگ ایران تزیین شده بود. از ساعت ۶ صبح دیروز دسته دسته مردم از هر طبقه زن و مرد، پیر و جوان بجانب فرودگاه مسجد سلیمان رهسپار بودند. با اینکه فرودگاه مسجد سلیمان از شهر خیلی دور است، بعدالیک مردم با پای پیاده و یا با وسائلی که در اختیار داشتند برای استقبال از آقایان نمایندگان هیئتهای اهزامی و مهندسین در فرودگاه حاضر شده بودند.

محوطه خارجی فرودگاه آنقدر از ماشین و وسایل نقلیه پر شده بود که دیگر جای حرکت نبود. بر طبق برنامه قبلی قرار بود که به مجرد ورود هیئت اهزامی، توسط نمایندگان کارمندان و کارگران خیز ملتمس گفته شود و سپس نمایندگان کارمندان و کارگران و رؤسای دوایر دولتی و اصناف عده شهر به هیئت معرفی گردند. ولی پس از اینکه هواپیما بر زمین نشست و به تریب آقایان مهندس بازرگان و مکی و مهندسین اهزامی از تهران از درون هواپیما پدیدار گردیدند مردم به جلو

دویدند، با فریادهای زنده باد دکتر مصدق ناجی ایران و پیروز باد نهرمانان جبهه ملی و هیئت مدیره نفت ملی ایران، اعضاء مزبور را بدوش گرفته و ابراز احساسات نمودند در مدخل در خروجی سالن فرودگاه چندین رأس گاو و گوسفند ذبح گردید، ابراز احساسات مردم نسبت به هیئت اعزامی و سیل جمعیت مستقبلین بقدری زیاد بود که به هیچ وجه جای رعایت برنامه و عرض خیر مقدم باقی نماند. آقای مکی و مهندس بازرگان و سایر آقایان مهندسین در ماشینهایی که قبلاً برای ایشان تهیه شده بود نشسته به طرف شهر روانه گشتند و قریب دو ساعت طول کشید تا از فرودگاه به منزلی که برای ایشان تهیه شده بود رسیدند. در بین راه دسته اهالی و کارگران و سایر طبقات مسجد سلیمان اجتماع نموده و با هلهله و شادی نسبت به میهمانان عزیز این ابراز احساسات نمودند. در تمام طول راه زنان و مردان و کودکان با چشمانی پر از اشک که حاکی از بیکه دنیا شور و شغف ایشان بود نسبت به ورود آقایان اعضاء هیئت اظهار خوشوقتی و مسرت می نمودند. آتقدیر اهالی با ماشینهای سواری و تاکسی و کامیون و اتوبوس به استقبال هیئت آمده بودند که جای حرکت باقی نمانده بود همه جا مردم دست می زدند و شادی می کردند و ورود هیئت اعزامی را به یکدیگر تبریک می گفتند. در طول راه جلوی ماشین نمایندگان اعزامی صدها رأس گوسفند و گاو ذبح گردید. در تمام طول راه که ماشینها از مقابل کارگاهها و کارخانهها عبور می نمود کارگران با پرچمهای ایران و شعارهای گوناگون در کنار جاده صف کشیده و غریب شادی و مسرت آنها در آسمان طنین انداز گردیده بود.

ساعت نزدیک ۱۰/۳۰ بود که هیئت به منزلی که قبلاً برای ایشان تهیه شده بود وارد شدند. پس از اندکی استراحت رؤسای ادارات و نمایندگان کارمندان به ایشان معرفی شده و سپس نمایندگان کارگران توسط آقای سرهنگ طراز نیک فرماندار نظامی مسجد سلیمان و آقای شهیدی رئیس اداره کار بحضور آقایان مکی و مهندس بازرگان معرفی گردیدند.

ابتدا سرکار سرهنگ طراز نیک از حسن سلوک کارگران اظهار تشکر نمود و بیان داشتند که کارگران مناطق نفت خیز همیشه برای قداکاری در اجرای منویات دولت آماده بوده و هرگز در هیچ موردی عتاب و خون سردی خود را از دست نداده اند.

بیانات آقای مکی^۱

سپس آقای مکی رو به نمایندگان کارگران نموده اینطور اظهار داشتند :

۱- حسین مکی در آغاز خود را «سرباز خطا کار» نام نهاد، ولی بعدها با توجه به خیانتهایی که به نهضت ملی شدن نفت نموده به «سرباز خطا کار» معروف شد.

بدون لازم است که از آنهمه ابراز احساسات بی شائبه آقایان تشکر نمایم، خواهشمند است تشکرات قلبی اینجانب و هیئت مدیره نفث ملی ایران را به عموم کارگران ابلاغ نمایند. بعد در دنبال مطالب خود اینطور بیان نمودند: حسن وطن پرستی مردم ایران و کارگران این سرزمین همیشه مورد نظر بوده و بخوبی یاد شده است. همه جا کارگران ایرانی مانند سرمازی شجاع، مدافع سنگر وطن بودند. دیگر روزگار پریشانی این مملکت بر رصیده، شما کارگران مسجد سلیمان و سایر کارگران ایرانی با خون پاک که در هروقتان جاری است باید همیشه حافظ پرچم پر افتخار ایران باشید، نهایت افتخار را داریم که با شما همکاری کنیم. در این مبارزه مقدس اگر کشته شدیم زهی سعادت! ما در راه مبارزه با بیگانه و استعمارگران ایران کفن خواهیم پوشید و نخواهیم گذاشت که دیگر ثروت ما در دست بیگانگان باشد، ما این ثروت سرشار را برای شما و هم میهنان دیگر خود می خواهیم. امروز وظیفه خطیری بر هنده ماست، کاری کنید که بهانه به دست بیگانگان ندهید. کاری که ملت ایران در ظرف این چند روز کرده در تاریخ ۱۵۰۰ ساله اخیر ایران بی سابقه بوده است. ما در حال پاره کردن زنجیر استعمار بیگانه هستیم این افتخارات باید با استانت و بردباری نصیب ما گردد.

به یاری شما مردم تجیب و ملت متم کشته ایران، امیدواریم شب ظلمانی این مملکت را به صبح سعادت و امید مبدل نمایم.

پس از بیانات آقای مکی مطابق برنامه ای که تعیین شده بود، آقایان در ماشینهای خود جای گرفته و به طرف چاه شماره یک حرکت نمودند. باز هم در مسیر راه هلهله شادی هزاران نفر از اهالی مسجد سلیمان بدرقه راه هیئت اعرامی و نمایندگان هیئت مدیره نفث ملی ایران می گردید.

در این موقع آقای شمس رئیس دفتر دادگاه مسجد سلیمان شعری خواندند که مورد توجه واقع گردید. پس از بازدید از چاه شماره یک به طرف کارخانجات می می یان حرکت نموده و در آنجا نیز کارگران گوسفندهای متعددی را که با حقوق و زوجه خود تهیه نموده بودند در جلوی پای آقایان نمایندگان هیئت اعرامی قربانی کردند. آقایان مکی و مهندس بازرگان و سایر مهندسان اعرامی بدقت جزء بجزء کارخانجات را دیدن نمودند و در تمام مدت از متصدیان ایرانی که در کارخانجات مزبور کار می کردند سوالاتی می نمودند. آقای مکی خیلی بدقت قسمتهای مختلفه را از نظر می گذرانیدند، در قسمتی یک لوله زنگ زده جلب نظر ایشان را کرد و به آقای مهندس بازرگان گفتند: این لوله دیگر از بین رفته و اکسید شده است. اما مهندس بازرگان در جواب گفتند: این لوله هم مانند قرارداد عمر خودش را کرده است، در تمام قسمتهای کارخانجات کارگران با گونهای سرخ شده و چشمانی ملو از احساسات، مقدم میهنان را انگزامی می داشتند. بالاخره

پس از بازدید قسمتهای تقطیر و گاوگردسازی و چاه شماره ۲۹۶ ساعت ۱ بعد از ظهر آقایان هیئت اهرامی برای صرف ناهار و استراحت به منزل مراجعت نمودند. در تمام مدتی که آقایان قسمتهای مختلفه را بازدید می نمودند، آقایان سرهنگک طراژنیک و سرهنگک لعالی فرماندار نظامی و رئیس شهربانی مسجد سلیمان و همچنین آقای قوامی ریاست امور اداری مناطق نفت خیز و ریاست ژاندارمری و آقایان رؤسای ادارات در معیت ایشان حضور داشتند و همه بجا با مأمورین انتظامی نهایت مراقبت را در برقراری نظم، ترعی می داشتند و اهالی در کمال راحتی و آسایش ابراز احساسات می نمودند.

ساعت ۵ بعد از ظهر دیروز آقایان نمایندگان هیئت مدیره و مهندسین اهرامی، از کارخانجات برق تبسی و سدیی که بر روی رودخانه پسته شده است دیدن نمودند پس از آن به باشگاه کاوه واقع در چشمه علی رفتند. کارگران عضو باشگاه با نهایت نظم و ترتیب در محوطه باشگاه اجتماع نمودند و منتظر ورود هیئت بودند. به مجرد ورود اعضاء هیئت غریب شادی و هلهله کارگران بلند شد. ابتدا آقای مدیر باشگاه خیر مقدم گفتند و پس از آن آقای شهیدی نماینده اداره کار مسجد سلیمان نیز از طرف کارگران، ورود نمایندگان هیئت را شادباش گفتند و درباره ملی شدن صنعت نفت بیاناتی ایراد نمودند. چند تن دیگر از نمایندگان کارگران نیز خطابه های غزایی مبنی بر جانپازی و فداکاری کارگران در راه اجرای منویات هیئت مدیره بیان داشتند.

پس آقای یکی نیز از جانب خود و دیگر اعضاء هیئت مدیره از ابراز احساسات کارگران تشکر نموده و بیانات مفصلی ایراد نمودند. مقارن ساعت ۷/۳۰ بود که آقایان نمایندگان و مهندسین اهرامی به باشگاه نفتون رفتند. باشگاه نفتون یکی از بزرگترین باشگاههای کارگران مناطق نفت خیز است. هزاران نفر از کارگران در محوطه باغ باشگاه اجتماع نمودند و ورود نمایندگان را با کیف زندهای میستد خودشان شادباش می گفتند. ابتدا آقای تبسی مدیر باشگاه خیر مقدم گفته و پس از ایشان نماینده اداره کار و نمایندگان کارگران نیز هر یک بنوبه خود بیانات مہیجی ایراد نمودند. یکی از کارگران شعری را که خود سروده بود خواند و مورد تشویق حضار قرار گرفت، پس از ایراد خطابه هایی که از طرف نمایندگان کارگران به عمل آمد آقای یکی بیاناتی به این شرح ایراد نمودند: از ابراز احساساتی که امروز از طرف شما کارگران عزیز مشاهده شد دلیل بر عظمت و روح پاک ایرانی است. امروز چند نفر خبرنگار خارجی یا ما بودند. احساساتی که نسبت به نمایندگان هیئت های مدیره از طرف شما ابراز گردید برای آنها خیلی تازگی داشت. دلیل بقا و حیات هر ملتی دو چیز است، یکی ملیت و قومیت و دیگری مذهب. این ابراز احساسات که در سراسر کشور ایران مشاهده می گردد برای حفظ ملیت ایرانی است، برای این است که به دنیا

بگویم حاشی خواهیم ملیت و پرچم ایران را حفظ کنیم، دیانت اسلام نیز همین تعالیم را به ما می‌دهد، می‌دانید که اسلام جنگه با کفار را واجب می‌داند و حتی بر هر فرد مسلمانی فرض و واجب است سه روز از سال را در سنگر مملکت اسلام خدمت نماید، این است که هم ملیت و هم دیانت به ما حکم می‌کند که با تمام قوا ملیت و دیانت خود را حفظ نماییم این صدایی که امروزه در سراسر دنیا بلند شده بر اثر توانایی و اراده شما ملت شریف و عزیز ایران است.

پس آقای مکی در اثر اشاره‌ای که از یکی دو نفر از نمایندگان کارگران در خطابه‌های خود نسبت به احتصاب گذشته ایراد نموده بودند اینطور اظهار داشتند:

شما اگر احتصاب را خاتمه نمی‌دادید محققاً به ضرر ملت ایران تمام می‌گردید، موقع شناسی و درایت شما زودتر از آنچه تصور می‌رفت احتصاب را خاتمه داد، این کار شما به بیگانگان مجال نداد که مبارزه اصلی و اصولی و اصیل ملت ایران از راه مستقیم خود منحرف گردد.

بیگانه پرست هر که باشد دشمن ایران است، بیگانه پرست خواه شمالی و خواه جنوبی و خواه اگر آن طرف دنیا باشد خائن است، هر کس با ملیت ایرانی مبارزه نماید به مملکت خیانت کرده است، هوشیار باشید تا فریب نخورید امروز این مناطق متعلق به شما است، شما پانسانان شریف ایران هستید و باید این سرمایه‌ها را حفظ کنید، حفظ این اموال به عهده شماست مطمئن باشید که در این مبارزه نه تنها زنجیر استعمار و اجارت ایران را پاره کرده‌اید بلکه زنجیر کلیه مردمانی که زیر یوغ اجارت و سلطه بیگانه هستند را پاره نموده‌اید و اینکه چشم مردم دنیا به شما دوخته شده است. ثبت قداکاری شما در این تاریخ موجب سر بلندی نسل حاضر و آینده ایران است. کاری نکنید که این افتخار به ننگ تبدیل گردد. تنها قانونی که از تصویب مجلسین گذشته است قادر نبود که نفت ایران را ملی نماید. پیش از این مبارزات دامت‌داری صورت پذیرفته، عناصر مبارزی به زندان رفتند. اگر در این مبارزه خون ناقابل ما ریخته شود برای سعادت ملت ایران ریخته شده است امیدواریم که خداوند، ملت ایران را در پرتو اتفاق و اتحاد سلاست و موفق بدارد.

تعلق آقای مهندس بازرگان :

پسند از خطابه‌های شیرین و بامعنی و محکمی که نمایندگان کارگران و رفقای شما ایراد نمودند و مطالبی که آقای مکی گفتند عرایض بنده خصوصاً با گذشتن وقت و اطلاع از روزه داری بودن عده‌ای بی‌مورد خواهد بود ولی برای اینکه حمل بر بی‌ادبی نسبت به شما نشود مختصری تصدیح می‌دهم: بنده موقعی که صبح در طیاره سوان شدم و به طرف اینجا حرکت کردیم با خودم فکر می‌کردم زمانی که پیش شما رسیدم از طرف هیئت مدیره و هیئت مختلط نفت چه بگویم و چه سفارش کنم. فکر می‌کردم با مسئولیتی که در منطقه و این موقع به عهده دارم لازم است به شما سفارش نمایم که

اگر خدای ناکرده پس از این همه سختی‌ها و مشقتی که تا به حال متحمل گردیده‌اید باز هم موردی پیدا نماید، تحمل تشنگی و گرمسنگی و سختی را بنمایید و از این راه کمکی به ما نموده باشید ولی دیدم آقایانی که صحبت کردند چنین فهمانند که نه تنها حاضرند گرمسنگی بکشند بلکه از نثار جان نیز دریغ نخواهند داشت.

گوسفندانی که شما قربانی می‌کردید نمونه‌ای بود از اینکه شما کارگران حاضرید در هنگام لزوم حتی جان خود را نیز قربانی نمایید. در این بازدید یکی از کارگران حتی فرزند خود را دراز نمود و می‌خواست در جلو ما سر ببرد و قربانی کند که ما از اجرای این کار سمانت نمودیم. پند و قصد داشتم به نمایندگی از طرف هیئت مدیره و بنا به سفارش جناب آقای دکتر مصدق نخست‌وزیر توصیه کنیم که آقایان لازمست در نهایت خونسردی و انضباط به کار خود ادامه دهند. راستش دیدم این نیز زائد است و رفتاری که شما داشته‌اید بهتر از آن است که من سفارش نمایم، دولتی با تبلیغاتی که خارجی‌ها می‌نمایند خواستم سفارش کنم مهمان‌نواز و بشردوست باشید ولی از زبان کارمندان انگلیسی امروز در اینجا شنیدم که شما نسبت به آنها کاملاً مهربان هستید.

امروز اولین مرتبه‌ای بود که از دهان یک نفر انگلیسی تکذیب کلیه شایعات آنها را شنیدم. همچنین خواستم سفارش کنم که کارمندان و کارگران دقت کنید و بردباری داشته باشید و بدانید که امر مهمی در خون‌ریزی صبر و حوصله است. هر روز که گذشته شما پایدارتر و امیدوارتر شده‌اید. پند و با شفلی که دارم خواستم به شما درس بدهم ولی اقرار می‌کنم که از شما درس گرفتم. این استقبال شایسته شما هر خنده‌ای که کردید - هر دستی که زدید - هر گوسفندی که کشتید هر کدام بار مسئولیتی بر دوش ما اضافه کردید. وظیفه ما دو صد چندان شد توجه و محبت‌های شما را در وظیفه‌های که به عهده داریم استوارتر کرد. ما مدیون و مرهون محبت‌ها و الطاف شما هستیم ما چرکت این را نداریم که پاسخ استقبال شما را ندهیم. مؤکداً می‌گویم که ما آمده‌ایم وظیفه خود را تا آخرین نفس انجام دهیم و مطمئن باشید که انجام نداده نخواهیم رفت. شما زنجیر اطاعت و بندگی بر گردن ما گذاردید. بر ماست که وظیفه ملی خود را انجام دهیم. ما آمده‌ایم که از قیافه‌ها، خواسته‌های شما را درک نمایم - ما در آبادان هستیم ولی چشم و دل ما در اینجا است و انشاءالله روزی دوباره بر خواهیم گشت. آقای مهندس بازرگان در پایان نطق خود اینطور گفتند: ما فردا از پیش شما می‌رویم ولی از طرف ملت ایران چند نفر را با شما می‌گذاریم آنها به عنوان چشم‌ها و هیئت دولت در پیش شما خواهند بود.

دو نفر آقایان مهندس تریبی و ترانا که در مناطق دیگر نفت خیز به غیر از مسجد سلیمان انجام وظیفه خواهند نمود و یک کسب‌کار به نفری مرکب از آقایان مهندس هما یونفر، احتصام و قوامی

در مسجد سلیمان به امور رسیدگی خواهند نمود.

● نقل از روزنامه اطلاعات، سه شنبه یازدهم تیرماه ۱۳۲۰، شماره «۷۵۵۷»

بازدید هیأت اعزامی از مسجد سلیمان :

ملاقات رئیس کل حوزه نفتی مسجد سلیمان :

ساعت ۱۲ دیروز پس از آنکه آقایان مکی، مهندس بازرگان و سایر همراهان از بازدید اولین چاه نفت خاورمیانه، یعنی چاه شماره یک مسجد سلیمان و کارخانه گوگرد مسجد سلیمان فارغ شدند به منزلی که جهت استراحت هیئت تعیین شده بود مراجعت نمودند. آقای مکی گزارش مسافرت مسجد سلیمان را به آقای نخست وزیر داد، آقای دکتر مصدق نیز دستوره‌های جدیدی به آقای مکی صادر نمود.

پس از صرف نهار، سه تن از خبرنگاران خارجی که همراه هیئت بود به آبادان مراجعت کردند. مقارن ساعت ۲ بعد از ظهر مستر و کاکس، رئیس کل حوزه نفتی مسجد سلیمان به ملاقات آقایان مکی و مهندس بازرگان آمده و توضیحاتی در اطراف کارهای جاری داد. آقای مکی از ایشان پرسیدند: آیا انتشار شایعات روزنامه‌های خارجی دایر بر بدرفتاری با کارمندان خارجی شرکت، صحت دارد؟ وی در جواب گفت: به هیچ وجه، از یک نفر کارمند انگلیسی اظهار تشکر می‌شود:

ساعت ۵ بعد از ظهر قسمت دوم برنامه مسافرت هیئت با بازدید کارخانه برق تیمی مسجد سلیمان شروع شد. در این کارخانه سه توربین سه هزار کیلوواتی از ۲۵ سال قبل مشغول کار بوده که بتازگی چهار توربین سه هزار کیلوواتی دیگر وارد و نصب کرده‌اند تا بجای توربینهای سابق که فرسوده شده بکار افتند. در کارخانه مزبور یکی از کارمندان انگلیسی به آقای مهندس بازرگان گفت: این اشیاء، لوازم و تأسیسات تمام متعلق به ملت ایران است، ما نیز لرن آنها را نگهداری کردیم، حالا صحیح و سالم به شما تحویل می‌دهیم و امیدواریم شما هم از این ثروت ملی ایران بخوبی نگاهداری کنید. آقایان مهندس بازرگان و مکی از اظهارات کارمند انگلیسی مزبور اظهار تشکر نمودند.

تماس با نخست وزیر از داخل هواپیما :

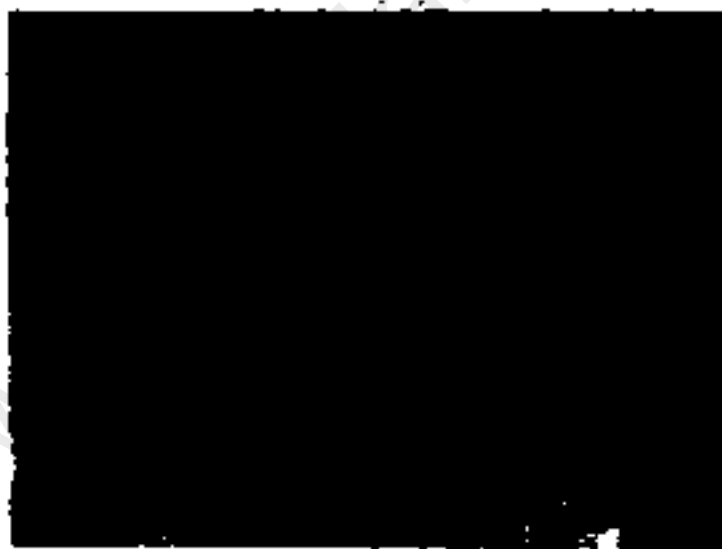
ساعت شش صبح امروز اعضای هیئت به مسجد نمره یک رفته، از بنای نیمه تمام آن بازدید نمودند. و با حضور عده زیادی از اهالی، مراسم دعا به عمل آوردند. سپس به دجنرال افسس، مسجد سلیمان رفته و ملاقاتی مجدد با مستر کاکس صورت گرفت. از آنجا به طرف فرودگاه رفته و ساعت ۸/۵ صبح وارد آبادان شدند.

در هواپیما آقای حسین مکی مجدداً با آقای نخست‌وزیر بوسینه بی‌سیم هواپیما تماس گرفته و اطلاع داد، چون آقای مهندس حسینی با اتفاق دو تن از مدیران شرکت ملی نفت ایتالیا به آبادان می‌آیند، لذا مسافرت به آهاجاری و هفتگل به وقت دیگری موکول می‌شود.

رؤسای ایرانی حوزه نفتی مسجد سلیمان:

از طرف آقای مهندس بازرگان هیئت مدیره موقت، آقایان مهندس هماپونفر، دکتر توانا، مهندس ترابی مأمور شدند که در مسجد سلیمان بمانند و کارهای حوزه نفتی مسجد سلیمان و اطراف را تحت نظر خود بگیرند.

آقای دکتر توانا مأمور هفتگل شده و آقای مهندس ترابی به لالی خواهد رفت. آقای مهندس هماپونفر با اتفاق آقای قوامی و مهندس احتصام کارمند عالی رتبه شرکت در مسجد سلیمان در مرکز منطقه مزبور انجام وظیفه خواهند نمود.

تقریباً از سمت چپ آقای حسین مکی می‌باشد که به همراه هیئت خلق پد فرمال ۱۳۳۰ به مسجد سلیمان آمده است. در این عکس مسجد چلچله شماره یک دیده می‌شود.

انگلیسی‌ها برای غشی کردن فعالیت نهضت ملی شدن نفت، دست به هر اقداماتی می‌زنند و از آن

جمله ستر چیکا که، یکی از عوامل آنها در محافل مختلف و در بین کارکنان ایرانی شرکت، این شعار را که خودش ساخته بود به گرایش بخشاری و در طیف وسیعی اشاعه می داد:

«تو که مهر علی من دلته نفت ملی منی چته»

و ترجمه آن به فارسی چنین است: «تو که محبت علی رو در دل داری، نیازی به ملی شدن نفت نداری.»

• خروج رئیس ایتلجنت سرویس مسجد سلیمان از ایران:

بدواً به این خبر که در شماره ۷۵۵۷ روزنامه اطلاعات مورخ یکشنبه ششم مرداد درج شده می پردازیم تا بعد چگونگی آن را شرح دهیم.

• یک نفر انگلیسی مشغول تحریر کرده است.

دیروز به هشت مدیره خبر رسید که یک نفر انگلیسی به نام «آوری» که شغل او معلمی آموزشگاه شرکت در مسجد سلیمان می باشد به منطقه ایلات بختیاری رفته و آنها را تحریک به اغتشاش و آشوب می کرده است. به محض اطلاع فوراً به فرماندار نظامی مسجد سلیمان دستور تعقیب و دستگیری وی داده شده.

• یکدیگر را در میان می بینند مدیره از طرف مکنی:

تجدید نظر برای بخشی کردن دبلیس بعضی از عمال شرکت سابق و طرف آنها از مؤسسات نفتی با ملازمت اجرامی شده، اما خرابکارها و تحریکات ایادی «ایتلجنت سرویس» - Intelligent Service هر روز مشکل تازه ای در پیش پای ما می گذاشت.

در میان ما موزان ایتلجنت سرویس، جوان مو پور و خوش اندامی به چشم می خورد، که خیلی مورد توجه ایادی شرکت سابق بود، این شخص نامش «پتر آوری» و ظاهراً معلم انگلیسی بود. اما باطناً بیعت ریاست اداره جاموسی شرکت را در مسجد سلیمان بعهده داشت. این جوان که من نخستین بار او را در آبادان دیدم بیش از ۳۰ تا ۳۵ سال سن نداشت، دارای قامتی موزون و قیافه ای جذاب و گیرا بود، به زبان فارسی مثل یک ایرانی خوش لهجه صحبت می کرد، «مستر آوری» همان کسی بود که یک ساعت تمام در آبادان با استوکس ملاقات محرمانه داشت او در رشته السنة شرقی از دانشگاه کمبریج فارغ التحصیل شده بود و به بیشتر زبانهای شرقی آشنا بود و زبان فارسی را بخوبی می دانست، حتی در ادبیات فارسی بقدری مطالعه داشت و وارد بود که مثل یک ادیب از شعرای بزرگ ایران و آثار آنها سخن می گفت و درباره عقاید آنها بحث می کرد.

از حرفان و تصوف هم اطلاعاتی داشت و گاهی درباره عقاید حرفان و اهل تصوف هم بحث می کرد، این شخص در آبادان خیلی می کوشید تا خودش را به من نزدیک کند. یکبار مرا در منزل

ملاقات کرد و در همان ملاقات بود که من از اطلاعات نسبتاً وسیع او در ادبیات و زبان فارسی آگاه شدم (این ملاقات یکجا روز عصر جمعه بود) بعد از ملاقات آبادان که یک ساعت طول کشید و از هر دری سخنی به میان می‌آورد تا مرا خوب و رانداز کند و ببیند که به اصطلاح و چند مرده خلاج هشتم، دیگر او را ندیدم، و معلوم بود که همان روزها به مسجد سلیمان رفته و دنبال کار و نقشه‌های خود را گرفته است. بطوری که بعدها معلوم شد «اوری» بعد از مراجعت از آبادان در مسجد سلیمان به میان ایلات بختیاری رفته و شروع به تحریر یک آنها نموده بود، او به بعضی از افراد ساده لوح و بی اطلاع بختیاری گفته بود:

«حالا که نفت ملی شده و بدست ایرانیها افتاده و مراید آن به جیب دولت می‌رود باید چه شما در شرکت کار بکنند و این لازمه‌اش این است که خود شما به شهر آمده و از هیئت مدیره و رؤسای جدید کار بخواهید، غده‌ای از افراد ایل بختیاری نیز این حرف را باور کرده و دسته جمعی به مسجد سلیمان رفته بودند و در جلور شرکت اجتماع نموده تقاضای کار داشتند (اوری) از طرف دیگر در میان کارگران مسجد سلیمان نیز تحریکاتی کرده و گفته بود: «حالا که نفت ملی شده و بدست خود شما افتاده چرا حقوق شما را زیاد نمی‌کنند؟» بر اساس تحریکات او غده معدودی از کارگران نیز هر روز تقاضای اضافه حقوق داشتند و اسباب زحمت اولیای شرکت در مسجد سلیمان شده بودند، «اوری» هم که از این موقفت خادمان بود دست از تحریکات بر نمی‌داشت و مرتباً به این آتش زامن می‌زد، بدیهی است که در چنان روزهایی اینگونه ناراحتی‌ها و تظاهرات برای ما که در حساس‌ترین مراحل کار بودیم، خیلی گران تمام می‌شد و بیش از حد ما را نگران می‌ساخت. من از این جریان کاملاً بی اطلاع بودم. یکروز در اتاق کارم در خرمشهر نشسته و با آقای سرتیب ریاحی صحبت می‌کردیم، آن روزها هنوز دستگاه ارتباطات شرکت کاملاً در دست ما نبود و اولیای انگلیسی، همه مکالمات تلفنی و تلگرافی ما را کنترل می‌کردند، در اتاق من نیز همیشه یکی دو نفر از جاسوسان مخفی اتلیجنت سرویس با لباسهای مختلف و به بهانه‌های گوناگون می‌آمدند و می‌رفتند تا تمام رفتار و گفتار ما را زیر نظر داشته باشند آن روز هم اتفاقاً وقتی با سرتیب ریاحی صحبت می‌کردم یکی دو نفر از همین اشخاص به عنوان مجنون در اطاق کار من بودند و من نیز بخوبی آنها را می‌شناختم، هرگز این مطلب را بر روی خود نمی‌آوردم و همیشه با یک قیافه جدی و عادی که حاکی از بی اطلاعی من از مقاصد و نظریات آنها باشد، با آنها طرف صحبت می‌شدم، و صحبت‌های خود را با دیگران را نیز کاملاً کنترل می‌کردم.

آن روز ناگهان صدای زنگ تلفن بلند شد، وقتی گوشی را برداشتم گفتند که از مسجد سلیمان می‌خواهند با شما صحبت کنند.

مهندس همایونقر از مسجد سلیمان با نگرانی گزارش داد که «مستر اوری» در میان ایلات بختیاری و کارگران مسجد سلیمان دست به تحریکات زده و عده‌ای از افراد این را بر علیه اولیای شرکت ملی شورانده، همه تقاضای کار و اضافه حقوق دارند و این امر سبب نگرانی است.

من همان وقت از حضور یکی از جاسوسان مخفی اینتلجنت سرویس که در دفتر من مراقب جریان بود و همچنین کنترل و مسائل ارتباطی استفاده نموده گفتم به فرماندار نظامی مسجد سلیمان تلفن کنید و بگویند؟

«فوری یک دادگاه صحرائی در آنجا تشکیل بدهند و این شخص را محاکمه و اگر در مقررات دادگاههای نظامی صحرائی برای اینگونه اشخاص مجازات اقدام پیش‌بینی شده، اجرا نمایند؟» این حرف را من چنان جدی گفتم که مأمورین مخفی یا کنترل تلفنی باور کرده و مضطرب شدند و تنها من و سر قیپ ریاحی می‌دانستیم که هرگز چنین کاری عملی نیست. معلوم بود که این حرف من هم بوسیله تلفن کنترل می‌شود و هم بوسیله اشخاصی که در دفتر آمدن می‌کردند به اطلاع رؤسای دستگاههای جاسوسی خواهد رسید.

نتیجه این «بلوف سیاسی» این شد که همان روز قبل از ظهر یک هواپیمای شرکت به مسجد سلیمان رفت و «اوری» را بی آنکه الاثیه‌اش را جمع کند به آبادان آورد و پس از ویزای گذرنامه، یکسره او را همان روز به بصره بردند. موقعی اطلاع پیدا کردم که بلوف کار خود را کرده است که رئیس شهربانی آبادان تلفنی اطلاع داد «مستر اوری» تقاضای ویزای خروج کرده است. گفتم فوراً ویزا کنید.

• باز هم لغو جواز اقامت :

در شماره ۱۳۲۹ مورخه ۲۶ مرداد این خبر در روزنامه «خبرهای روز» درج شده بود: «آبادان - بقرار اطلاع واصله پروانه اقامت آقای کارلوس رئیس قسمت حمل و نقل مسجد سلیمان به دستور هیئت مدیره موقت لغو شده است» نامبرده اخیراً دست به تحریکات زده و با وجود اخطارهای مکرر که به او شده از تحریکات علیه کارگران دست برنداشته بود.

• خرابکاری در بیمارستان :

خرابکاری و شکستن و از بین بردن الاثیه بیمارستان مسجد سلیمان و بیمارستانهای سایر مناطق، مجدداً از طرف کارمندان انگلیسی بیمارستانها شروع شده باین معنی که غالباً قسمتی از آلات و ادوات را با خود می‌برند و قسمتی را که قابل حمل نیست از بین می‌برند.

• متخصصین انگلیسی مناطق نفت‌خیز قصد تخریب از ایران را دارند :

امروز صبح آقایان مهندس بازرگان، دکتر فلاح و مهندس ضیائی که برای سرکشی به مناطق

نفت خیز به مسجد سلیمان و هفتگل رفته بودند یا هواییما به آبادان بازگشتند.

آقای مهندس همایونفر سرپرست مناطق نفت خیز و مهندس ترابی سرپرست منطقه آغاچاری همراه این هیأت به آبادان آمدند.

این دو نفر قرار بود به سرخصی بروند ولی چون امروزه قبل از ظهر به هیأت مدیره گزارش رسیده بود که ۲۰۰ نفر انگلیسی ساکن در مناطق نفت خیز تصمیم دارند تا روز دوشنبه مناطق مزبور را ترک گفته و برای عزیمت از ایران به آبادان بیایند. لذا از طرف هیأت مدیره به آقایان مهندس همایونفر و مهندس ترابی دستور داده شد که بعد از ظهر امروز به سوزکنازهای خود بازگردند و ایشان ساعت ۳/۵ بعد از ظهر به مسجد سلیمان و آغاچاری عزیمت خواهند نمود. این ۲۰۰ نفر کلیه متخصصین انگلیسی هستند که در مناطق نفت خیز باقی مانده اند.

صبح روز چهارم ماه اکتبر سال ۱۹۵۱ م. بعضی از کارکنان خارجی شرکت در مقابل چشمهای هدفای از کارکنان و مردم آبادان که در ساحل بودند سوار بر کشتی «ماری توس» **Mauritius** شدند و هازم بصره گردیدند.

بعضی از خارجی ها سنگهای خودشان را نیز آورده بودند. هدفای دیگر را کتھای رئیس و یا چوبهای بازی گلف خود را به همراه داشتند.

کشیش «تیری» **Tyrie** در حالی که سوابق نوزادانی را که تازه بدنی آمده و غسل تعمید شده و یا مدارک الهامی را که از دواج و یا طوت کرده بودند، در کیف خود همراه داشت، با دل سردی و اکراه سوار کشتی شده زمان خدا حافظی فرا رسیده بود. دسته موزیک کشتی، سرود ملی ایران را نواخت و کشتی از سواحل جدا شد. پیشخدمتهای باشگاه در کنار آب ایستاده بودند و عزیمت خارجی ها را نظاره می کردند. از میان کشتی، انگلیسی ها صدای می کردند.

«خدا حافظ جاسم»، «خدا حافظ بلوطی»، «خدا حافظ شریکلا»، «به امید دیدار»!

غیر به وحشتناکی بود. انگلیسی ها که خود را رئیس نفت در خاور میانه می دانستند، در حالی که با حسرت از سواحل آبادان دور می شدند، احتمالاً در دل می گفتند: «خوزستان ما بی آیم».

متخصصین انگلیسی، مناطق نفت خیز را به کلی تخلیه کرده اند.

امروز صبح دگره کاکس و رئیس کل مناطق نفت خیز و بیست نفر از کارمندان انگلیسی مسجد سلیمان که آخرین دسته از انگلیسی های مقیم مسجد سلیمان بودند با اتومبیل به طرف اهواز حرکت کردند. کارهای مناطق نفت خیز تحت نظر هیئت سه نفری مرکب از آقایان مهندس همایونفر، مهندس احتشام و قوامی که مرکز کار آنها در مسجد سلیمان می باشد اداره می شود.

عده دیگری از انگلیسی ها با اتوبوس به طرف اهواز حرکت کردند که از آنجا به آبادان آمده و

چنین از ایران عزیزت کنند.

دیشب دکتر و کاکس با هیئت سه نفری مزیور خدا حافظی کرد و امروز اعضای هیأت، وی را بدرقه کردند.

باین ترتیب اکنون در سراسر مناطق نفت خیز دیگر هیچ متخصص انگلیسی وجود ندارد. در دل کوچه‌های اطراف مسجد سلیمان، چوپانی تنها و پراحساس، خاطرات این شهر ساکت و پر غرور را در «نی» خود می‌دمد و این مطلب را بیان می‌کند: «مسجد سلیمان، شهری که زمانی در اسارت انگلیسی‌ها بود و چون شصتی فروزان به اطراف نور می‌داد، اکنون آرمیده است.»

پس از تخلیه انگلیسی‌ها از مسجد سلیمان و مناطق نفت خیز حسین مکی چنین می‌نویسد: صبح پنجشنبه ۷ شهریور ۱۳۳۰ ش. برنامه مسافرت به مسجد سلیمان و مناطق نفت خیز تنظیم شده بود بنابراین با هواپیمای داکوتای نیروی هوایی به اتفاق ناصرقلی اردلان عضو هیئت مختلط، مهندس بازرگان، خردجو حسابدار اهزاسی، مهندس مزدا و ستوان یکم صوفی افسر شهرتانی و جعفری کارگاه و دوخته نفر از خبرنگاران از آبادان حرکت و ساعت ۸/۳۰ صبح در فرودگاه مسجد سلیمان هواپیمایه زمین نشست.

چند تن از رؤسای شرکت و دوازده تنی و نیز مهندس همایونفر رئیس مناطق نفت خیز و فرماندار نظامی به استقبال آمده بودند پس از معرفی عده زیادی از کارگران و نمایندگان آنها با پرچم و نظارات و ابراز احساسات شعارهایی داده می‌شد که برخی از این شعارها نوشته روی پرچمها حاکی از این بود که بین کارگران تحریکاتی شده و می‌خواهند به وحدت کلمه‌ای که وجود دارد لطمه وارد آورند. از جمله شعارها مثلاً این بود که فلان شخص باید از شرکت اخراج شود و از عوامل انگلیسی‌ها است یا زوی پارچه نوشته شده بود که اکنون که انگلیسی‌ها رفتند، عوامل آنها هم باید اخراج شوند حرف آنها حساسی بود ولی موقش نبود.

با آنکه قرار بود طبق برنامه به اتفاق مهندس بازرگان و اردلان و مهندس همایونفر، تشکیل جلسه داده درباره امور جاری تصمیماتی اتخاذ شود ولی مشاهده اوضاع و به گوش رسیدن بعضی حرفها ناچار به آقایان همکاران گفتم، شما طبق برنامه تنظیمی جلسه خود را تشکیل بدهید و از طرف هیئت نظارت ناصرقلی اردلان حضور دارد تصمیمات لازم را اتخاذ نمایید من می‌روم به باشگاه نفتون و با کارگران صحبت می‌کنم این بود که از فرودگاه مستقیماً به باشگاه کارگران رخصم جمعیت زیادی در باشگاه جمع شده بودند تقاضای کارگران این بود که نمایندگان کارگران که بوسیله شرکت سابق از کار برکنار شده‌اند بکارگمارده شوند و نیز دست عده‌ای از مسئولین امر که در زمان شرکت نفت مورد خشم و غضب کارگران بودند کوتاه شود. پس از استماع مطالب

کارگران پشت بلندگو رشم و سخنانی ایراد نمودم که خلاصه و شرح این مسافرت را در روزنامه مهرهای روز آبادان در شماره ۱۳۶۱ مورخه شنبه ۹ شهریور درج نموده است برای درج در این تاریخ ذکر می شود. و کارگران عزیز - امروز روزی نیست که بنگرانید دیگران ثنای و تشییع ایجاد نمایند شما که تا بحال تحمل کرده اید اندکی دیگر صبر کنید. من در حال کمالت آمده ام، هدف ملی خود را تأمین نمایم. من و سایر رفقا در این هوای گرم جان خود را گذاشته ایم که شما نجات یابید. اگر به من و رفقای دیگرم اعتماد دارید قدری دیگر صبر کنید.

دل من و شما هر دو خون است. یکه شب که ره صدساله نمی روند ما به امور مملکت و جریان دنیا وارد هستیم ما بدخواه شما نیستیم همه با جان خود برای سعادت ملت ایران بازی کرده اند و شما که از این دستگاه ضرر دیدماید زودتر به استفاده خواهید رسید نگذارید انحلال کنند تا ما به هدف ملتس خود برسیم. (در این موقع یکی از کارگران گفت دشمنان داخلی مرجع نمی دهند شما باید این تحریکات را از بین ببرید)

آقای مکی گفتند: ما کم کم ریشه ها را خواهیم برید، رسیدگی خواهیم کرد. در بعضی نقاط این مملکت مردم آرد هست خرما می خورند و با پرداخت مالیات حقوق کارگران مناطق نفت خیز را تأمین می سازند سزاوار نیست که امروز تشییع ایجاد شود. مطمئن باشید که من جلوی هر عامل بیگانه را خواهم گرفت. به وضع همه رسیدگی خواهد شد شما باید هر یک که سرباز فداکاری برای حفظ منافع ملت باشید. ما به رفقا و سیلانی کارگران کمال جلاله را داریم. بطوری که دیروز با هواپیمایی که در اختیار داشتیم سه نفر مرطبی کارگران را از نواسی آهناجاری و هفتگل به مرخصخانه آبادان رساندیم. شما همه نمی بینید، می شنوید، می فهمید، ببینید عوامل خارجی چه می کنند؟ و چگونه می خواهند دولت را در زمینه بنگرانند؟ آیا مصلحت است که در یک چنین موقع حساسی برای امور جزئی ثنای ایجاد گردد؟ من به شما قول می دهم که به کار همه رسیدگی خواهد شد و عوامل بیگانه پرست برکنار خواهند شد.

سپس آقای مکی برای استراحت به منزل رفتند. بطوری که ذکر گردید صبح روز پنجشنبه بلافاصله پس از ورود آقایان اردلان، مهندس یازرگان، مهندس همایونفر، خردجو حسابدار اعزامی، جلسه تشکیل داده و مدتی نزدیک به سه ساعت درباره امور جاری و اداره مناطق نفت خیز تصمیماتی اتخاذ نمودند.

آقای مهندس یازرگان پس از اتمام مذاکرات بیان داشتند که با استخدام عده لازم از مرکز و دیگر نقاط ایران جریان استخراج بطوریکه صورت خواهد گرفت و همچنین کلیه اشیایی که اکنون در انبارهای شرکت ملی نفت بالی است کاملاً سالم و مورد استفاده است. ایشان از روحیه کارمندان و

کارگران مناطق نفت خیز اظهار رضایت و قدردانی نمودند، بعد از ظهر پنجشنبه ساعت ۵ بعد از ظهر نیز یک یک نمایندگان به نزد آقای مکی آمدند.

طبق برنامه‌هایی که تعیین شده بود ساعت ۳/۵ بعد از ظهر آقایان نمایندگان هیئت مدیره به اتفاق همراهان به باشگاه کوره واقع در چشمه علی رفته و پس از اظهارات آقای مکی و نماینده کارگران ساعت ۶/۳۰ اعضاء هیئت در باشگاه نفتون حضور بهم رسانیدند. در باشگاه نفتون ابتدا دبیر افتخاری باشگاه خیر مقدم گفت و سپس آقایان مکی و مهندس بازرگان در مقابل چند هزار نفر از کارگران مسجد سلیمان بیانات مفصلي درباره اتحاد و اتفاق کارگران ابراز نمودند و یاد آور شدند که به کلیه درخواستهای آنان هر چه زودتر رسیدگی خواهد شد. بعداً یکی از کارگران شعری را که خود سروده بود خواند و بی اندازه مورد تشویق حضار قرار گرفت. آقایان اعضاء هیئت مدیره پس از صرف شام، مقارن ساعت ۹ به باشگاه ایران رفته و برای آقایان کارمندان و بانوانشان نیز بیانات مفصلي شرح زیرا ایراد نمودند:

• نقل از شماره ۱۳۶۲ مورخ یکشنبه ۱۰ شهریور

نطق آقای مکی در باشگاه ایران مسجد سلیمان

مسجد سلیمان - روز پنجشنبه ۷ شهریور ماه مقارن ساعت ۹ بعد از ظهر هیئت مدیره مؤسسه شرکت ملی نفت به باشگاه ایران مسجد سلیمان رفتند. آقای سید حسین مکی در حضور کلیه کارمندان ایرانی مسجد سلیمان و بانوانشان بیاناتی شرح زیر ایراد نمودند:

هموطنان عزیز: در گذشته که من بدینجا آمدم حده زیادی انگلیسی در نقاط نفت خیز وجود داشتند ولی امشب برای بنده باعث بسی خوشحالی است که مجلس را خالی از اخبار می بینم، حافظ می گوید:

من آن نگین ملیان به هیچ نستانم که گاه گاه در او دست اهرمن باشد

امشب این محیط کاملاً صمیمانه و قامیلی است در تمام مناطق نفت خیز جز ایرانی و ایران دوستی چیز دیگری هویدا نیست.

معاشران گیره از زلف یار باز کنید شبی خوش است بدین قصه اش دواز کنید

حضور مجلس انی است و دوستان جمعند وان یکسای سخوانید و در فراز کنید

امشب واقماً در تاریخ ملت ایران شب بسیار خوبی است. امیدوارم با همین نقشه ای که تاکنون پیش گرفته شده بقایای افراد خارجی را نیز از سایر مناطق خارج و محیط ایران را خالی از اخبار کنیم و یک ایرانی نو و یک ملت زنده و مبارز ایجاد کنیم. این آرزوی من و هر ایرانی شرافتمندی است. امیدوارم که در آینده میوه های شیرین این نهال را بچشیم و از شیرینی آنها لذت ببریم. تنها علت

اینکه ما تاکنون موفق به این همه پیشروی شده‌ایم، هوش و متانت و درایت شما بوده است. اگر خدای نکرده صدایی بیرون می‌آمد و تشنجی ایجاد می‌شد، صفوف اول این مبارزه بعوض آنکه با نفوذ عوامل بیگانه مبارزه کند و نشان مصروف دزدلی و تردید و موجب شکست می‌شد باید خود را به هدف برسانیم آنجا که رسیدیم نقشه معادته ایران آباد را خواهیم ریخت؛ پاینده باد ایران، پس از نطق آقای مکی، آقای حسگری یکی از کارمندان بیانانی را که قبلاً تهیه کرده بود خوانده و یاد آور شدند که همه پشتیبان دولت دکتر مصدق می‌باشند و ایرانی از خود گذشته را به دنیا نشان خواهند داد که قادر است صنایع خود را نگهدارد چطو در حدود ساعت ۹۴ پایان یافت. ساعت ۷/۳۰ صبح دیروز (جمعه ۸ شهریور) آقایان اردلان و مهندس بازرگان و دکتر فلاح با هواپیما برای بازدید و سرکشی به آهاجاری پرواز نمودند و آقای مکی و مهندس مرزا بوسیله ماشین به لالی رفتند. در لالی مردم دسته‌دسته در هوای گرم، منتظر ورود آقای مکی و همراهان بودند. به محض ورود فریادهای شادی از اهالی و کارگران به آسمان برخاست. اهالی در چند قطعه طاق نصرت‌هایی بسته بودند که به پرچم‌های ایران و شعارهایی عزم شده بود. آقای مکی باشگاههای کارگران و کارمندان و قسمتهای مختلف لالی را بازدید نمودند.

• نقل از روزنامه اطلاعات، مورخ یازدهم شهریورماه ۱۳۲۰، شماره ۷۶۰-۸۰

«امروزه روز شروع بکار شرکت ملی نفت ایران در مناطق نفت خیز اعلام شده است؛ از طرف آقای مهندس همایونفر رئیس کل مناطق نفت خیز به‌خاسته‌ای خطاب به کارگران و کارمندان صادر شده که مضمون آن از این قرار است:

«از ساعت هشت صبح روز یکشنبه (دیروز) تمام مناطق نفت خیز از وجود کارمندان خارجی بکلی تخلیه شده است، اکنون که بخواست خداوند متعال عمل خلع ید با تمام رسیده است، امروز را روز شروع بکار شرکت ملی نفت ایران در مناطق نفت خیز اعلام می‌نمایم و مطمئن هستیم که کلیه کارمندان و کارگران با دلگرمی و پشتکار خستگی ناپذیر، همانطور که تاکنون بدنی متانت و بردباری و مهمان‌نوازی خود را ثابت نموده‌اید، از هم اکنون لیاقت و استعداد و هوش و فراست ایرانی را بدنیای به‌نمائید که با وجود ترک خدمت دسته‌جمعی ۸۳۵ کارمند انگلیسی و ۵۰۰ نفر کارمند هندی و پاکستانی، کلیه کارها جریان عادی خود را بهتر از پیش طی خواهد نمود و آمادگی خود را برای بهره‌برداری از چاههای نفت به دنیا اعلام می‌داریم.»

یکی از حرکت‌هایی که به واسطه حضور فعال مردم و به‌خصوص کارکنان صنعت نفت در صحنه مبارزه، توانست دست کارگران انگلیسی را از منابع نفتی ایران کوتاه سازد و کشور را از حالت درماندگی و زکود اقتصادی بدر آورد و بدین حرکت و پویایی بیشتری در جهت کسب استقلال

واقعی بدهد، لغو قرارداد ۱۹۳۳ م. و خلع ید شرکت نفت ایران و انگلیس از مناطق نفت خیز جنوب بود.

بهره برداری تحت نظر کارشناسان ایرانی :

پس از رفتن کارشناسان انگلیسی از مناطق نفت خیز حمل بهره برداری از کلیه مناطق بکلی تعطیل شده بود ولی از تاریخ ۲۳ شهریور در منطقه لالی، حمل بهره برداری انجام گرفت. در لالی برای استفاده از گاز روزی سی هزار گالن نفت استخراج می شد که در نتیجه، گاز آن به مصرف محلی می رسید و نفت بعلت آنکه در آبادان مخازن پر بود به چاه مسجد سلیمان برگشت داده می شد.

• بازدید خبرنگاران خارجی از مسجد سلیمان :

بامداد آخرین جمعه شهریور ۱۳۳۰ ش. قطره مخبر روزنامه دلی میل، استید مخبر روزنامه دلی تلگراف و کلارک مخبر روزنامه دلی هرالد از آبادان به مسجد سلیمان سفرت کردند و در آنجا از کارخانه برق و انبار ابزار و آذوقه و تعمیرگاه و گاراژها و کارخانه یخ و بیمارستان و سایر تأسیسات مناطق نفت خیز دیدن نمودند. طبق اظهار این خبرنگاران این بازدید موجب شگفتی آنان بود زیرا به آنها گفته شده بود که پس از رفتن انگلیسی ها کارها تعطیل خواهد شد ولی آنها به چشم خود دیدند که همه چیز مطابق معمول جریان هادی خود را طی می کند و با آنکه تمامی کارمندان انگلیسی خدمت خود را ترک کرده بودند هیچگونه اشکالی پیش نیامده بود و مراتب را به مخبر روزنامه خبرهای روز اظهار کرده بودند.

• آبادی و ساختمان در مسجد سلیمان تا قبل از خلع ید :

تا قبل از آنکه مسجد سلیمان و تأسیسات آن به تصرف هیئت مدیره موقت درآید، یعنی تا قبل از خلع ید، مناطق نفت خیز مسجد سلیمان، با آن جمعیت، مطلقاً فاقد مغازه و دکان شخصی برای کسبه بود، زیرا شرکت نفت اجازه ساختمان به کسبه و افراد نمی داد و کسبه ناچار بودند که در چادر یا سایبانهای کدبان چوب و حصیر و قیره درست کرده بودند مشغول کسب و کار خود شوند و چون این چادرها و آلونکها محفوظ و محصور نبود، کسبه آن ناچار بودند که شب و روز برای مراقبت محل کسب خود در آن زندگی کنند. این معنی که هم خانه آنها بود و هم محل کسب و اطراف آن محلها هم بیابان و زمینهای بایر بسیار زیاد وجود داشت و این آلونکها در یک مسیر معینی برپا شده بود. اشکال دیگری که این کسبه داشتند فقدان آب مشروب بود که فوق العاده آنها را دچار زحمت می نمود زیرا برای آنها لوله کشی آب نشده بود و این بیچاره ها می بایستی از مسافت دور بروند آب تهیه نمایند.

مأمورین دولتی هم برای رفع این مشکلات جرأت ابراز وجود نداشتند، زیرا بطور مثال اگر مأمور شرکت نفت می‌گفت که چرا اهالی مسجد سلیمان در مضیقه آب هستند فوراً آن مأمور مفصل می‌شد.

تعدادی خانه هم برای کارمندان و سرکارگران ساخته بودند که در تابستان دچار همان بی‌آبی و مضیقه بود چون موقعی که مسجد سلیمان شهر کوچک و کم جمعیتی بود یک لوله آب از گذار لندر دو ۱۸ کیلومتری مسجد سلیمان از رودخانه کارون آورده بودند و هر قدر وسعت شهر زیادتر و پر جمعیت و خانه‌ها و ساختمان افزوده شده بود باز همان لوله آب باید به تمام شهر آب بدهد بنابراین خانه‌های کارمندان و سرکارگران و سایر قسمتهای ایرانی نشین همیشه آب نداشتند و به نوبت به آنها آب داده می‌شد و این آب بقدری در تابستان گرم بود که واقعاً دست را می‌سوزاند، زیرا لوله‌ها از روی زمین عبور می‌کرد، و روی آن کاملاً باز بود و در مقابل حرارت هوای ۷۵ در آفتاب و ۴۵ یا ۴۷ درجه سانتیگراد در سایه در طول ۱۸ کیلومتر تبدیل به آب گرم نزدیک به جوشیدن می‌گردید، البته برای محلهای انگلیسی نشین تصفیه‌خانه پیش‌بینی کرده بودند که قدری از حرارت آب می‌کاست ولی برای همه مردم شهر اینطور نبود. حسین مکی در یکی از مسافرتهای خود به مسجد سلیمان به این مشکلات برخورد کرد علاوه حدهای در حدود ۳ هزار نفر کارگر بیکار در مسجد سلیمان بود که وجود این بیکاران که کارگران مقاطعه کار شرکت نفت انگلیس و ایران بودند و پس از تحویل گرفتن مسجد سلیمان یعنی خلع ید از انگلیسها چون شرکت ملی نفت دیگر با مقاطعه کاران مزبور کار نداشت و نمی‌توانست با آنها وارد قرارداد و معامله شود بودجه‌ای هم برای این کار نداشت کارگران نامبرده بیکار و خود سپاه انقلابی بودند که ممکن بود هر آن، متعلقه مسجد سلیمان را دچار مشکلاتی نمایند گرچه مسجد سلیمان بوسیله یک گردان نظامی حفاظت و حکومت هم نظامی بود ولی از شکم گرسنه نمی‌توان انتظار داشت که ساکت و آرام بنشیند. یک روز هم از مسجد سلیمان مهندس همایونفر رئیس قسمت مناطق نفت خیز به مکی تلفن کرد که عددهای از کارگران بیکار کتر از چیزی ها جلو اداره کار و دفتر من جمع شده‌اند و کار می‌خواهند، تکلیف چیست؟

مکی موضوع را بلافاصله با سیم کاری به اطلاع نخست‌وزیری رساند و پیشنهاد کرد که دولت تصویب‌نامه‌ای صادر نماید که به کسبه مسجد سلیمان بشرط آنکه طبق نقشه شرکت ملی نفت و با شرایط خاصی که از طرف منطقه مسجد سلیمان تعیین خواهد شد بسازند، مجاناً زمین واگذار کند که در چند مسیر معین میخاز بسازند که هم کارگران بیکار بکارگمارده شوند و هم مسجد سلیمان از آن وضع اسف‌آور و ناانگار بصورت شهر زیبا درآید. دکتر مصدق موافقت نمود، مکی با

مهندس همایونفر مذاکره کرد تا شرایط و نقشه تهیه کند. کسبه هم از خدا می‌خواستند. مهندس همایونفر در این کار جدیت کرد و تقاطعی را تعیین نمود شرایط واگذاری آن را که یکی این بود تا بیست سال هیچکس حق فروش را ندارد و باید مغازه‌ها دو طبقه و از سنگ ساخته شود و بهر نفر فقط یک باب مغازه برای کسب خودش خواهد بود و هیچکس نمی‌تواند بسازد و به دیگری اجاره دهد و از این قبیل که عده‌ای سودجو بتوانند سوءاستفاده نمایند اعلام نمود.

در مدت کوتاهی چندین خیابان خوب و زیبا با سنگ ساخته شد که خود کسبه آن خیابان یکی را بنام خیابان دکتر مصدق و یک خیابان را کاشانی و سومی را مکی نامگذاری کردند و در آن مشغول به کسب و کار شدند و این اقدام بسیار حسن اثر داشت.

البته بعد از ۲۸ مرداد نام خیابانها را عوض کردند ولی مردم همچنان بنام اولیه می‌خواندند. حسین مکی در مورد اشکال آب مشروب از مهندس همایونفر سؤال کرد که وسایل و لوازم برای لوله کشی از گدارلندر تا مسجد سلیمان و تلمبه که آب را تا حدود دویست متر بالا بکشد و از آنجا به مسجد سلیمان سرازیر شود دارند؟ جواب مثبت داد. دستور داده شد که فوراً اقدام نماید و قطعاً شرایط واگذاری مورد موافقت هیئت مدیره موقت قرار گرفته است که از گدارلندر به مسجد سلیمان کشیده شده است.

سید حسین مکی می‌نویسد:

پس از چند ماه که از خلع پد گذشته بود در مسافرتی که به اتفاق هیئت مختلط به خوزستان رفتم، روزی تنها برای بازدید گدارلندر رفتم. در آنجا پسر مردی بختیاری که سه فرزند او هم در شرکت نفت بکار مشغول بودند، داستان عجیبی برایم بیان کرد که شنیدنی است. وی گفت:

این بیابان، خشک و اینطور سوزان نبود. تپه‌های آن انبوه از درختهای کنار، کَلَخَنگ، بادام و بلوط جنگلی بود و تمام حشم ما در زیر آن چرا می‌کردند و از بلوط آن می‌خوردیم.

بیشه‌ها و جنگلهای مسجد سلیمان دارای همه گونه جانور وحشی مثل شیر، ببر، خرس، کفتار، خوک (گراز) و پلنگ بود و گوسفندان کوهی هم به وفور یافت می‌شد که حتی در گله‌های ما داخل می‌شدند و همراه گله به کوه می‌رفتند.

ما کاملاً مرفه بودیم دارای قاطر و چهارپا بودیم حشم زیاد داشتیم، البته بیلاق و قشلاق هم می‌کردیم. وقتی رینولدز آمد و نفت در مسجد سلیمان کشف و استخراج شد و عده‌ای انگلیسی که ما به آنها صاحب می‌گفتیم باین حدود آمدند از در دلسوزی ما برآمدند که زندگی شما خوب نیست و ما برای اینکه پول رایگان به شما نداده باشیم از این درختهای جنگلی هر بار الاغ یک ریال و قاطر سی شاهی می‌خریم. ما مردم بی اطلاع هم باور کردیم و شروع کردیم به قطع کردن

جنگلها بطوری که ظرف چند سال این منطقه تا چندین ده فرسخ بیابان برهوت شد و دیگر ما نتوانستیم حشم داشته باشیم و چوبهای جنگل را هم که تحویل صاحب می دادیم شب همه را به رودخانه کارون می ریختند. حال ماخی فهمیم که چه جایشی کردیم و شرکت نفت چه پروژ اهالی این منطقه آورده است و مجبور شدیم برای شرکت روزی ۲۲ ریال کار کنیم و از حشم و چهارپا هم دیگر خبری نیست.

● نقل از روزنامه خبرهای روز آبادان، مورخ پنجشنبه ۱۶ آبانماه ۱۳۳۰ شماره ۱۴۱۷
ساختن دکان برای پیشموران :

به منظور ایجاد کار و رفاه اهالی تاکنون از طرف شرکت ملی نفت در مسجد سلیمان اجازه ساختن ۲۲ دکان به کسبه محل داده شده و طبق نقشه‌ای که در دست اتمام است بزودی اجازه ساختمان تعداد بیشتری دکان و مغازه داده خواهد شد. در صورتی که در گذشته محل کسب اغلب اهالی در گرمای شدید تابستان و بارندگی‌های زمستان در زیر سایه‌بانها بود که از چند صندوق چوبی و مقداری چادر و گونی تشکیل یافته بود.

ملی شدن نفت در ایران و خلق پد از شرکت سابق نفت انگلیس و ایران در توسعه مسجد سلیمان بسیار مؤثر بوده است زیرا با ملی شدن نفت و خارج نمودن هده زیادی کارکنان خارجی، ایرانیان جانشین آنها شدند و با بهره گیری از تسهیلات و رفاهی که برایشان بوجود آمده بود، خانواده‌های خود را نیز به این شهر آوردند و جامعه‌ای بوجود آوردند متشکل از افراد متفاوت. تعداد جمعیت روه به گزارش نهاد بطوری که در سال ۱۳۳۵ جمعیت شهر نشین این شهر به ۴۲/۶۵۱۰ هزار نفر بالغ گردید که در سرزمینی به وسعت ۱۵۵۰ کیلومتر مربع با رفاه نسبی زندگی می نمودند.

بعد از ملی شدن نفت بتدریج جمعیت روه کاهش نهاد زیرا با کم شدن فعالیت‌های نفتی و نبودن تأسیسات صنعتی عظیمی مانند گذشته که بتواند جاذب جمعیت و محل فعالیت باشند از تعداد افراد فعال روزه روزگامسته می شود و هم اکنون این روند ادامه دارد و اگر صنعتی جایگزین نگردد انککان دارد در آینده جمعیت شهری گامسته شود و مهاجرت از مسجد سلیمان بیشتر گردد.

● تماس فرهنگها در مسجد سلیمان :

مسجد سلیمان از آغاز تأسیس یکی از مهمترین مراکز کار و فعالیت‌های اقتصادی، و محلی برای تجمع جمعیت شد از اطراف و اکناف کشور بدین سو روی آوردند و بعلت نبودن متخصص و کارشناس و افراد آشنا به تکنیک و فنون جدید هده کثیری از اروپا و آمریکا به این شهر وارد شدند که در اثر تماس و برخورد با افراد ایرانی افکار و بعضی از عقاید و عادات آنان، ساکنین این شهر را تا حدی تحت تأثیر قرار داد و همین امر سبب شد که جامعه‌ای پیشرفته تر از نظر اجتماعی

و فرهنگ صنعتی نسبت به سایر شهرهای ایران را بوجود آوردند. با این وجود دو چهره متضاد زندگی در این شهر دیده می شد چنانکه شخصی به پیروی از راه و روش زندگی مدرن اروپایی و هدمای خو گرفته به آداب و رسوم و روش زندگی ایرانی، بدون اینکه مزاجی برای یکدیگر پیش آورده، روزگار واسپری می کردند. این تضاد فکری و روش زندگی نیز در یک خانواده هم قابل ملاحظه بود، به طوری که پدر و مادر مذهبی و اهل مسجد، منبر، تدر و نیاز بودند اما فرزندان همان خانواده پسر و پناه های گوناگون غرب و شب زنده دار بهاء پارتی ها و مجالس و قمار بودند و به معنای واقعی غرب زدگی شدند.

بدین ترتیب هر یک دنیایی برای خود و از دریچه دید خود ساخته و بدون هیچگونه تعصب و یا تاراجی در کنار هم بسر می بردند.

از زمانی که چاه شماره یک حفر گردید و قبل از اینکه راههای ارتباطی بین مسجد سلیمان و سایر شهرهای و مناطق وجود داشته باشد هدهای بازاری - بیکار و الزام مضره از قریل امتهانی، دزفولی، شوشتری، ارمینی وارد مسجد سلیمان شدند و آشنا به امور مغازه داری و بازرگانی و سپس به کارهای خدماتی در صنعت نفت مسجد سلیمان اشتغال ورزیدند و سالیان شماری در این دیار و خطه زر خیز طلای سیاه جولان نمودند و استفاده های زیادی برده اند و تا جایی که با اختیارها و مالکین اصلی محل، وصلت نموده و در پناه این صنعت فعال، خود و فرزندان شان به جاهای بالایی رسیده اند و اکنون که فعالیتهای شرکت نفت افول نموده است بعضی از آنها با سرمایه های بسیار کلان به شهر و دیار خود برگشته اند و از اندوخته های چندین ساله بطور تعجب آوری تجارت نموده اند. البته بعضی از آنها اینقدر در این شهر ساکن بوده اند که با اعتقادات، سنن و افکار ایل ما خو گرفته و هرگز تمایلی به رفتن نشان نمی دهند. قبلاً هر دسته و گروهی از آنها در مرحله ای برای خود بطور دستجمعی زندگی می کردند مثل صدهای ها در کلنگه، شوشتری ها در پایین کاروانسرای کلنگه، ارمینی ها در نمره چهل، قریب ها در کلنگه و غیره.

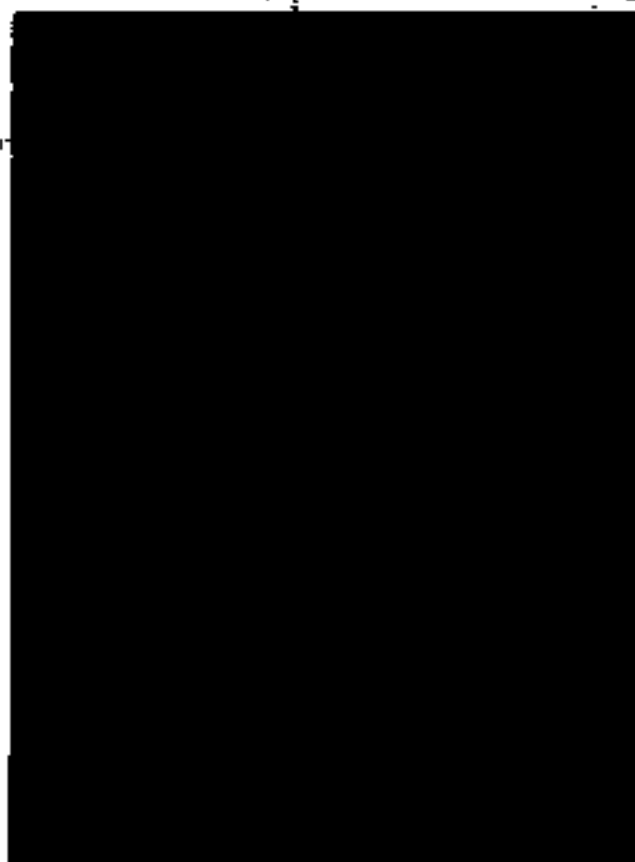
اما اختیارهای مالک فقط جذب این صنعت می شدند تنها خدمتی که شرکت نفت برای اختیارها انجام می داد تا این حد بود و فراتر از آن چیز دیگری متصور نیست. اکنون می بینیم بجای اینکه خیر و برکت این صنعت به مالکین حقیقی یعنی ایل جلیل بختیازی برسد و اقوام دیگر، آگری سبقت را گرفتند.

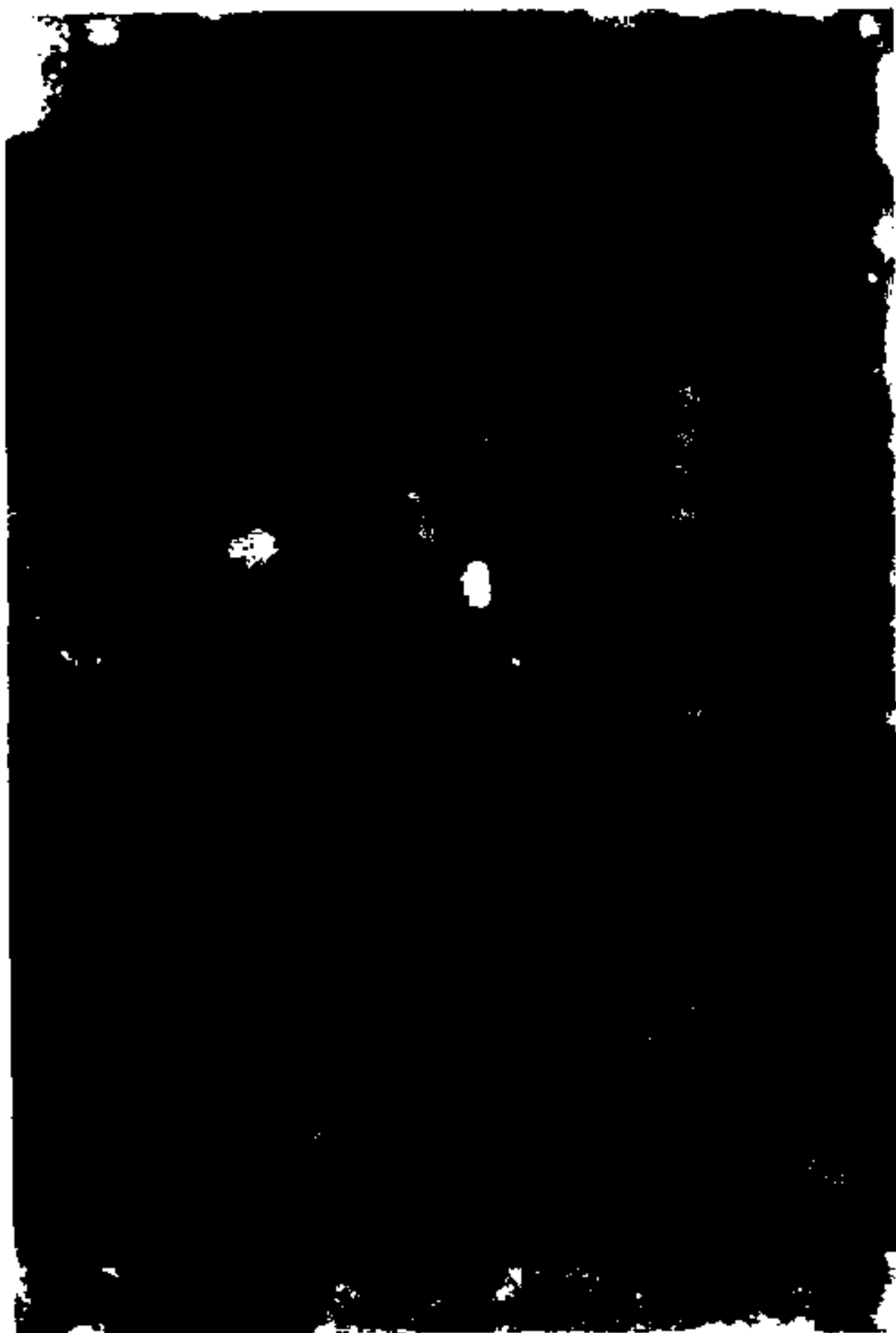
۱- منظور شوشتری، دزفولی، امتهانی هستند که بدون هیچگونه کار تولیدی مفیدی از دست ریح اختیارها و پرسنل فعال منطقه استفاده نموده و از این شمع فروزان شرکت نفت، بهره ها بردند.

۱ - مسجد سلیمان منجمله بی سربك زن که همچون مصالح در درون دیوار کار گذاشته بودند
 ۲ - مسجد سلیمان - نقش برجسته امیری که در برابر آتشدان پرستگاه هراکلی قرار می‌گذاشتند

میرزا علی اصغر خان امین السلطان
 (آتابک اعظم)

همه یک زن و یک مرد که نیزه در دست دارند و شاید

سایه خندان باشند.

مسجد شاهزاده‌ای در حال زایش که در زمان دوره دومتری هزارگی که نزدیک مسجد
هزارگی مسجد سلیمان کشف شد. - در حال کشتن شیر.

احزاب سیاسی مسجد سلیمان بعد

از ملی شدن نفت

● حزب ایران

یکی دیگر از احزاب پیش از شهریور ۱۳۲۰ ش. و حزب ایران است که به آمریکائیان گرایش و وابستگی داشتند. حزب ایران که در سال ۱۳۲۲ ش. تشکیل شد بطور کلی یک حزب توده‌ای و مردمی نبود، بلکه یک حزب روشنفکری بود. عده‌ای از روشنفکران تحصیل کرده اروپا و عده‌ای هم از ایران دور هم جمع شدند. کسانی که به حزب سوسیالیست ایران رفتند عده‌ای از اساتید دانشگاهها و مهندسان بودند که تماماً یا تقریباً سران تحصیل در اروپا داشتند، یعنی به حزب مسافرت‌هایی داشته‌اند.

تمایلات آنها، تمایلات ملی و دمکراتیک بوده، دمکراتیک به این معنی که طرفدار دمکراسی سلطنتی بودند، به هیچ وجه جمهوری در افکار آنها نبود. طرفدار یک سیاست ملی علیه امپریالیسم بطور کلی، در جهت سرمایه‌داری ملی ایران و نه در جهت توده‌ای و خلقی نیز بودند.

حزب ایران خیلی خواستار توسعه دوستی با حزب توده بود و حتماً می‌خواست که رهبرانش در خیانت‌ها و جنایات مردمی حزب توده شرکت داشته باشند. آقای ابوالفضل قاسمی، عنوان دبیر کل این حزب را داشت و دکتر منجایی هم رهبر اصلی حزب ایران در مراسم کشور بودند.

در مسجد سلیمان

ایران ابتدا دفترشان در منزل (نظر آقای) کارمند عالی رتبه شرکت نفت، در ناحیه

پشتکوه واقع بود. بعدها از آنجا تغییر نمود و به محل دیگری که اکنون مطب دکتربیرانی می‌باشد

تعلق پیدا کرد. در زمان از این مکان به نمره چهل، جنب کتابخانه اوشاد اسلامی فعلی شهر، در پیشگله‌ای

قرار می‌گرفت که در دامنه کوه واقع شده، انتقال داده شد، برای مدتی آقای منصور لی در حزب ایران در

مسجد سلیمان بود.

حزب ایران در تابستان سال ۱۳۲۳ ش. به مسجد سلیمان آمد و سالهای شماری آقای شمشیری

که از ترکهای متشکل بوده به عنوان رئیس دفتر آن فعالیت می نمود.

• حزب زحمتکشان ملت ایران •

پس از تشکیل جبهه ملی در سال ۱۳۲۸ ش. حزب زحمتکشان ملت ایران اولین حزب متشکلی است که به وجود آمد و در آن چنانچه در بالا گفته شد، در پی تشکیل جبهه ملی آزادی گردید. رهبر این حزب دکتر مظفر بقایی کرمانی بود که به اتفاق خلیل ملکی و گروهی از سوسیالیست لوف و سایر اواسط سال ۱۳۲۹ ش. تشکیل داده، بودجه این حزب توسط وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه از لوف از دو بخش تشکیل شده بود:

۱ - بخش روشنگری که شامل خلیل ملکی و ناز و دستیارانش بوده از جمله جلال آل احمد، علی قزوینی، انتشار روزنامه شاهد و کارهای فرهنگی به عهده آنها بود.

۲ - بخش فعالان و چاقو کشها که وظیفه اش خرابکاری و بهم زدن میتینگهای حزب بوده. این گروه در ابتدایه عنوان کمیسیون تبلیغات جبهه ملی تشکیل شد که هسته اصلی آن همانها بودند. دکتر مظفر بقایی، ۲ - امیرالهی، سائری زاده، ۳ - عبدالقدیر آزاد، ۴ - حسین حکیمی که بعداً به قتل رسید، ۵ - این هیئت اضافه شدند که عبارتند از: دکتر حسین قاضی، احمد ملکی و عباس خلیلی. به نوشته انتشار روزنامه شاهد، در این کمیسیون، در ابتدا، در پی...

طبق نوشته احمد ملکی، که خود از بنیانگذاران جبهه ملی بود این گروه دو رابطه داشت: یکی جنبش فدائیکه بناکار و تبدیل سفارت آمریکا که گاهی در واقع مهدی میرافشاری که یکجا جاسوس به تمام سفارت در شیراز و گاهی در منزل جاسوسان سفارت آمریکا تشکیل می شده و دیگری جنبش فدائیکه یا بدین الله زاهدی که در مسائل سیاسی از او خط می گرفتند. در این جنبشها آمریکاییها صحبت می شود که باید دو مقابل حزب بوده، یک گروه نیرومند از افراد چاقو کشها بودند و آوردن این کار نیاز به پول دارد و باید آمریکا کمک کند و ناچار کمک نکند و انقلاب از دستمان ساخته نیست. بالاخره نتیجه این می شود که آمریکا کافی به آقای بقایی کمک مالی می کنند و حزب زحمتکشان شکل می گیرد. در آن ایام شخصی بنام حسین آقا قزوینی، رهبر حزب زحمتکشان مسجد سلیمان بوده که رئیس دفتر حزب وی مهد عباسی متاهلی بود.

ملوک خانم، همسر حسین آقا قزوینی هم رهبر حزب زحمتکشان در امروز مربوط به تهران بود و این خانم، همسران کارگران و کشاورزان و طبقه اهالی را جمع می کرد و شروع به سخنرانی برای آنها می نمود. بیشتر موقت آقای قزوینی از طریق فلاشها، فعالیتها و قدرت بیان ملوک خانم بدست می آمد. محل این حزب در مسجد سلیمان، پشت گاراژ شوهرش در منزل آقای عبدل کواچی واقع بوده. در...

فردی بنام علام‌الملکی که کارمند عالی‌رتبه شرکت نفت بود از اعضای بسیار فعال این حزب به شمار می‌رفت. لازم به ذکر است که آقای منوچهر نیرومند برای مدتی لیدر حزب زحمتکشان مسجد سلیمان بود.

• حزب پان ایرانیسم

این حزب تقریباً بعد از اشغال ایران توسط قوای متفق، شروع به فعالیت نمود و هدفش مبارزه با اشغالگران و قوای بیگانه بود. در زمان ملی شدن صنعت نفت ایران، این حزب موجودیت حلیی یافت و لیدر آن در سراسر کشور آقای منوچهر نیرومند بود. در همین زمان آقایان دکتر آملی تهرانی و عبدالرضا قزوینی در میان این حزب توسعه یافت و بنام پان ایرانیسم و حزب ملت ایران سر بنیاد پان ایرانیسم در این حزب در مسجد سلیمان در سال ۱۳۳۰ ش. با ورود آقای محسن پزشکی‌پور به این شهر تأسیس شد و ابتدا در ناحیه مالک‌کریم تشکیل جبهه دادند و آقای صفر علی وطن‌پور را در مسجد سلیمان به عنوان رهبر آن معرفی نمودند. اولین پایگاه و محل این حزب در منزل شخصی آقای منوچهر نیرومند در شهر مالک‌کریم بود. در همین مکان بود که نشریات حزب، پس از از سال به مسجد سلیمان، بین اعضاء آن توزیع می‌گردید. یکی از اعضاء فعال آن، آقای ایرج ایرانپور بود. افراد این حزب همیشه جلسات خود را با نام خدا شروع می‌کردند. شعار این حزب این بود:

مرگ بر روس، آمریکا و انگلیس، پاینده باد ایران.

• حزب سوسیالیست و

حزب سوسیالیست از اولین احزایی بود که بلافاصله بعد از شهریور ۱۳۳۰ ش. هم‌زمان با حزب توده ایران تشکیل شد. مؤسس آن مصطفی فاتح، شهیدزاده و عباس نراقی بودند. سوسیالیست، حزبی بود که فقط علیه حزب توده ایران مبارزه می‌کرد و به وسیله شرکت نفت انگلیس حمایت می‌شد و همین‌ها بودند که توسط یوسف التختاری، بیک اتحادیه کارگری در دست کردند که حتی فعالیت‌های آنها به مسجد سلیمان هم کشانده شد.

لازم به ذکر است که برای مدت کوتاهی حزب شوریکا که گرایش آلمانی داشت در مسجد سلیمان فعالیت می‌نمودند. ولی در اینجا مدت زیادی دوام نیافت و سریعاً زحیل اقامت را بریست. بعضی از افراد می‌گویند که قوامیونرها در این شهر ملز و انجمن فعالی داشتند و جلسات خود را در نزدیکی کارخانۀ شرکت نفت برگزار می‌کردند.

• جنگ ابوالقاسم خان بختیاری

در بهال ۱۳۳۲ شمسی در بخش اندیکا جنگ سختی میان سران بختیاری و نظامی‌ها در گرفت و

عدد کثیری از الزامات برآیند کشته شد.

منظره‌ای از چاه اف - تری (F3)

وضعیت میدان مسجد سلیمان - زمین‌شناسی و مخازن نفت و گاز

میدان مسجد سلیمان در ۱۲۹ کیلومتری شمال اهواز در قسمت شمال غربی محدوده مناطق نفت خیز جنوب ایران، در منطقه دزفول شمالی قرار دارد و از آغاز اکتشاف ۱/۵ میلیارد بشکه نفت تولید کرده است.

میدان نفتی کارون و پزسیاه و میدان نفتی/گازی زیلابی در نزدیکی آن واقع شده‌اند. این میدان شامل مخزن آسماری و مخزن گاز ترش ژوراسیک می‌باشد.

۱- مخازن نفت

۱- مخزن آسماری: مخزن آسماری مسجد سلیمان یکی از قدیمی‌ترین نامتعارف کم عمق است. همانظوری که قبلاً نیز درج گردیده، مخزن آسماری مسجد سلیمان اولین میدان نفتی در خاور میانه می‌باشد که در آن نفت به مقدار تجارتی اکتشاف گردید و خود نفت در این میدان در سال ۱۹۰۵ میلادی با چاه اکتشالی شماره یک مسجد سلیمان در عمق ۱/۱۰۸ فوتی در نیاز آسماری به الیات رسید و از سال ۱۹۱۱ م به بهره‌برداری از این میدان شروع شد. قسمتی از گستره فعلی شهر مسجد سلیمان بر روی سازند گچساران، قسمتی بر روی سازند ایشان و قسمتی دیگر بر روی سازند آخاجاری قرار گرفته است. این شهر عمدتاً در قسمت بال جنوبی طاق‌دیس زیرزمینی مخزن آسماری گسترش یافته است.

بر مبنای محاسبات انجام شده در کتاب ذخائر و آمار سالانه نفت و گاز، میزان حجم نفت اولیه

مخزن (۲۵۸۰) میلیون بشکه برآورده است که با احتساب بازیافت نهایی (۱۷٪) فقط (۹۱۳۰) میلیون بشکه آنرا بطور طبیعی می توان استخراج کرد. از این مقدار تاکنون حدود (۱۹۰۹) میلیون بشکه که (۲۸٪) بازیافت نهایی از مخزن می باشد تولید و تخلیه شده است. نفت موجود در این میدان شنگ و دارای درجه وا. پی. آی. ۳۰ همراه با (۸۸٪) وزنی گوگرد می باشد. مخزن آشناری مسجد سلیمان در بدو اکتشاف، زیر اشباع و ناقد گنبدگازی بوده که بعد از آن بر اثر تولید مداوم از مخزن و کاهش فشار و انقباض ستون نفت در قسمت فوقانی ساختمان مخزن، کلاهک گاز ناتوی در آن تشکیل گردیده. حداکثر ستون نفت اولیه مخزن قبل از آغاز بهره برداری در حدود (۲/۴۵) فوت بوده است. در حال حاضر ستون نفت مخزن به کمتر از (۲۰۰) فوت تقلیل یافته و ستون گاز کلاهک ناتوی نیز به ارتفاع (۸۰۰) فوت تشکیل شده است. درصد گازهای اسیدی گنبدگازی جزیب (۲/۷۵٪) هیدروژن سولفور و (۶۳٪) گاز کربنیک می باشد.

ذخیره نفت موجود در معادن منطقه مسجد سلیمان براساس اطلاعات مندرج در کتاب آمار سالانه ذخایر تولید پناههای تنظیمی اداره کل مهندسی نفت و مناطق نفت خیز شرح زیر است:

باقیمانده نفت قابل تولید در معادن منطقه مسجد سلیمان در سال ۱۳۵۰

حداکثر نفت باقیمانده قابل تولید از طریق تخلیه طبیعی از معادن منطقه مسجد سلیمان ذیلاً درج می گردد.

مسجد سلیمان	۲۱	میلیون بشکه
پرچین	۱۹	میلیون بشکه
کاورن	۵۱	میلیون بشکه
زیلایی (آشناری)	۶۹	میلیون بشکه
زیلایی (بگستان)	۲۵	میلیون بشکه

لازم به توضیح است که مقدار محتابقی نفت علاوه بر میزان قابل استخراج در بازیافت اولیه، از بسیاری از منابع نفتی جهان در مراحل بازیافت ثانویه امکان پذیر است. جهت روشن شدن بیشتر مطلب و تبیین مراحل مختلف تولید نفت و نیز منظور مشخص شدن معانی و مصداق واژه های بازیافت اولیه و بازیافت ثانویه، منظور چند مورد درج می گردد.

اصولاً تولید نفت خام متضمن انجام عملیات و فرآیندهای متعددی بوده و بالا بردن بازدهی تولید در هر مرحله نیز مستلزم انجام عملیات بخصوصی است. پس از کشف یک مخزن نفت، ابتدا گنجایش مخزن و میزان نفت قابل تولید از آن محاسبه می شود. بدین منظور با جفر پناههای توسعه ای، ابعاد مخزن، اندازه گیری شده و با آزمایش عملی

این چاهها میزان بهره‌دهی آنها، نوع نفت، فشار، همق تولید و سایر اطلاعات مورد لزوم گردآوری می‌گردد. این اطلاعات دقیقاً تحت بررسی قرار گرفته و با استفاده از آنها میزان نفت موجود در مخزن کشف شده، محاسبه می‌گردد و همچنین مشخص می‌شود که چه مقدار از نفت موجود با استفاده از انرژی طبیعی مخزن قابل استخراج است که آن را اصطلاحاً بازیافت اولیه می‌نامند.

در ایران بطور متوسط (۲۰) درصد نفت موجود در زمین بازیافت اولیه قابل استخراج است. برای بالا بردن میزان استخراج می‌توان با تزریق سیال از کانسرتورهای مختلف مخزن بهره‌گیری کرده و به بازدهی تولید افزود. ارزش تولید در این طریق را اصطلاحاً بازیافت ثانویه می‌نامند. با استفاده از روش بازیافت ثانویه در ایران علاوه بر (۱۱) میلیارد بشکه نفتی که در بازیافت اولیه قابل استخراج است، می‌توان (۱۶) میلیارد بشکه نفت اضافی نیز تولید کرد که به احتساب هر بشکه ۲۵ دلار، ۴۰۰ میلیارد دلار درآمد اضافی عاید خواهد گردید که ثروت قابل توجهی است.

در میدان مسجد سلیمان هیدروکربورهای نفتی درون سازند آسماری در منطقه‌ای که طول و عرض آن در سطح تماس اولیه نفت/آب (در عمق ۲۲۰۰ فوت دیر سطح دریا) به ترتیب ۴۹ و ۷۳ کیلومتر بوده گسترش داشته است. ساختار هندسی مخزن در سازند آسماری شامل یک ظالقیسی نامتوازن با شیب تقریبی ۳۵ درجه در دامنه جنوب غربی و ۲۰ درجه در دامنه شمال شرقی می‌باشد. امتداد تقریبی محور آن شمال غربی - جنوب شرقی است. در شمال غربی میدان، ساختار مخزن روی سازند به دو شاخه منشعب می‌شود. سطح مخزن به ترتیب ۶۰۰ فوت زیر سطح زمین و ۲۵۰ فوت بالای سطح دریا واقع است. متوسط عمق مخزن کمتر از ۲۰۰۰ فوت می‌باشد. این مخزن بیشتر از نوع سنگهای کربناتی تشکیل شده است و بخش عمده آن سنگ آهک شکافدار می‌باشد. هرزرفتهای گل سفاری در زمان حفر چاهها بدان نشانه است که شکستگی به جلا قابل ملاحظه‌ای در سنگهای آهکی این میدان وجود دارد و به همین دلیل بوده که امکان بهره‌برداری با نرخ بالا از مخزن میسر گردیده است. چرا که نفوذپذیری در ماتریسها کم است. بهره‌دهی چاهها در دامنه جنوب غربی این میدان چلت گسترش و توسعه بهتر شکافها بالاتر بوده و تخلخل در سراسر مخزن به سمت شمال شرقی کاهش پیدا می‌کند. معدل تخلخل برای مخزن (۱۴٪) و نفوذپذیری در ماتریسها در حدود (۶٪) تا (۴٪) میلی داری می‌باشد. سابقه نمونه‌برداری مغزه از مخزن تایانگر این است که قسمت فوقانی مخزن شکافها و درزها بهتر توسعه پیدا کرده‌اند، در صورتی که در قسمت تحتانی دو طبقه با قسمت فوقانی گسترش شکافها کمتر است و به همین علت بالاترین نرخ تولید از قسمت فوقانی مخزن بوده و دامنه جنوب غربی در

ناخیه بر روی بان صورت گرفته است. ...
 همانطوری که قبلاً اشاره شد مخزن آسماری از بدو اکتشافی فایده‌گیندگاری بوده که بعداً بر اثر
 بهره‌برداری مداوم از مخزن و کاهش فشار آن و اکتشافی متون نفت، کلاهیگه گازی ثانوی در
 قسمت فوقانی ماسخسان آن تشکیل شده است.

فشارگیندگاری ثانوی در سال ۱۳۴۵) پوند بر اینج مربع در عمق مینای هم سطح دریا
 می‌باشد. فشار نفت و آب در شرایط اولیه مخزن بر ترتیب (۱/۷۸) پوند بر اینج مربع در عمق
 مینای (۱/۸۷۳) فوت زیر سطح دریا (۱/۲۲۷) پوند بر اینج مربع (پام) در شرایط کنونی مخزن
 فشار نفت و آب بر ترتیب (۳۲۴) پوند بر اینج مربع در عمق مینای (۱۸۷۰) فوت زیر سطح دریا
 بوده است و (۵۳۵) پوند بر اینج مربع در عمق‌های مینای مذکور شده می‌باشد. کاهش فشار نفت و
 آب مخزن از بدو بهره‌برداری تا کنون بر ترتیب (۳۹۴) و (۷۱۲) پام بوده است.

۱-۲ - مخزن بنگستان
 مخزن بنگستان فایده‌گیندگاری قابل برداشت است ولی با توجه به وجود هیدروکربور در مخازن
 آسماری و سطحی مینا سیوان و روشن می‌گردد که مخزن بنگستان دارای نفت یا گال بوده که
 احتمالاً به علت گیترونی شکستگیها از آن مخزن تخلیه شده است. وجود نفت در مازند چابده،
 می‌تواند این نکته است.

کوه آسماری در حدود ۱۰ کیلومتری جنوب غربی مینا سیوان و دریاختر روستای گنگیوه قرار گرفته است.
 این کوه دره (۲۸) کیلومتری شمال و جنوبی مینا سیوان و دریاختر روستای گنگیوه قرار گرفته است.
 هتکل و بیدار تپاج (۱/۲۹۱) متر قرار دارد. در این کوه دره‌های گوناگون و دره‌های گوناگون
 کوه مذکور از دره زودخانه شور جنوبی جنوب خاوری تا تنگه زینان طول (۲۸) و عرض (۵)
 کیلومتر کشیده شده است. دره‌های نظام دره، گاو میشی و به موازات دامنه‌های خاوری این کوه تا
 زودخانه شور قرار دارد. بخشی از ارتفاعات نزدیک به قله آن را جنگلهای بلوط فراگیرند
 و تنگه گل‌ترش در دامنه خاوری آن واقع است.

این طاقتی در حدود (۴/۵۷۰) پا از سطح دریا و (۳/۱۳۰) پانزده سطح زمینهای اطراف آن
 ارتفاع دارد. این کوه نمونه بسیار خوبی از یکی از طالدهستانی است که منابع نفت در آن وجود
 دارد. ...
 در سال (۱۳۲۹) شرکت نفت برای اولین بار در این منطقه اقدام به حفاری نمود. پانزده
 (۱۳۲۹) حفاری شد و وقتی به قسمت فوقانی بنگستان رسیدن برای مدت چند روز آزمایش شد
 ولی چون چاه مقدار زیادی آب تولید می‌کرد عملیات متوقف گردید.

پس از گذشت (۲۵) سال حرکت خدمات، دست به عملیات اکتشافی در این منطقه زدو است، مبنی این باز هدف مهندسی پلاستیک می باشد و حفاری حداقل تا عمق (۴/۲۵۰) متر و دسترس به نفت طاقه نیز بر بلوطی انجامه داشت.

حفاری چاه مورد بحث ماه در ۳۰ فروردین ماه ۱۳۵۳ آغاز گردید و به عمق (۵۸۷) متری رسید نظر می آید معهود ۱۰ ماه عبور کردند اما حفاری چاه شماره ۱۰ که در آسماری نتیجه ای نداشت. و تا پنجمین واپس لایه سنگه آهک آسماری و لایه ایلیتی فکری حفاری در این چاه انجام است که تمام کرده آسماری در جنوب شرقی مسجد امام که اولین بار در آنجا کشف شده و این چاه هم اکنون در واقع این گروه مشغول احداث کارخانه سیمان هستند و به همین و کارگران زیادی کارهای ساختمانی آن را انجام می دهند.

مخزن گاز

مخزن گاز ترش ژوراسیک
 مخزن دیگر مهندسیه این گاز ترش ژوراسیک می باشد که از مخازن گروه نهمین است این مخزن گازی در سال (۱۳۳۳) (۱۹۵۴ میلادی) با حفاری چاه اکتشافی شماره (۳۰۶) مسجد سلیمان کشف شد. آن از این مخازنهای گروههای سنگستان و خامی می باشد که در این حدود گسترش سنگهای کرتانه بود در عمق (۱۴/۵۰۰) فوتی کشف گردید. گاز ترش کشف شده دارای (۲۳/۲) درصد حجمی H_2S و (۱۰/۷) درصد حجمی CO_2 بوده و در انتهای گیلان و گروه ژوراسیک که شامل تمام سازندهای گوتیاء، نجهه، برگروه، آلان و موس قرار دارد سنگ مخزن در سازندهای ژوراسیک دارای شکستگی های متعدد است و همچنین وجود دو گسل و منبع نهمین در خاطر این مخزن ایجاد کرده است. بنابراین از همان آغاز اکتشاف، به علت شکست شدید لوله چاه دارای در چاه شماره (۳۰۶) فوران درونی به وقوع پیوست و گاز ترش مخزن با بهره برداری نامرست به مخزن آسماری جریان یافت. مهار نمودن این فوران درونی چندین سال بطول انجامید و به علت جلوگیری از افزایش فشار ناخواسته در سازنده آسماری منجر به فروز آمدن و تعدد در این حدود (۲۳۳) میله در فوت مکعب گاز گردید یا وجود آنکه این مخزن از سال ۱۳۳۸ مورد تولید مستمر قرار گرفته و تاکنون بیش از ۲۰ درصد ذخایر قابل برداشت آن استخراج گردیده ولی تا سال ۱۳۶۴ مورد مطالعه و ارزیابی کامل قرار نگرفته بود و اطلاعات این مخزن تا آن تاریخ اکثراً بر اساس تخمین ها و حدس ها می باشد.
 در چهره ماه ۱۳۶۴ گزارش مطالعه هندسی این مخزن گاز ترش ژوراسیک مهندس علی محمدی در مورد آگاهی و با مالک داده یکی از مهمترین ادارات ارزیابی مخازن زیرزمینی - مناطق نفتخیز جنوب و

بر آورد کلی از وضعیت این مخزن بعمل آمد.

فشار اولیه مخزن ژوراسیک مسجد سلیمان در عمق (۱/۲۰۰) فوت زیر سطح دریا پرتوایس (ب. ف. م) (۳/۳) پام می باشد. با توجه به متوسط تولید روزانه ۱۰۰ میلیون فوت مکعب که مشابه پتروشیمی رازی واقع است، می نماید؛ ذخایر باقی مانده گاز مخزن که بالغ بر (۳/۱۰۰) میلیارد فوت مکعب می گردد، قادر به ادامه تولید به مدت ۷۵ سال دیگر می باشد. همچنین محاسبات مربوط به پیش بینی اصلکردن مخزن و جاهها نشان می دهد که با فرض وجود ۵ حلقه چاه تولیدی سطحی به مدت سال آینده نیازی به حفرت چاههای جدید نخواهد بود. در این مورد محاسبات و بررسیهای انجام شده و وجود ذخایر گاز در پلعه سنگهای سازند گدوان به اثبات رسیده است و بررسیهای ایزوتوپیک در این سازند و همچنین محاسبات جواز به مواد مؤید این موضوع می باشد. در مخزن گاز ترش ژوراسیک مسجد سلیمان زیر مخزن نفتی آسماری مسجد سلیمان واقع شده است تا کنون حدود (۹۰۰) میلیون فوت مکعب از این مخزن بهره برداری شده است. با اینکه از بیشتر چاههای این مخزن نمونه‌هایگیری بعمل آمده بود ولی این نمودارها تنها مؤید اوزون مقدساتی و تحریمی قرار نگرفته بودند و اوزونایی دقیق از آنها بعمل نیامده بود. با انجام اوزونایی پتروشیمی چاههای (۳۱۲) و (۳۱۰) که اخیراً به اتمام رسیده است، اطلاعاتی دقیق تری در دسترس قرار گرفته است و مطالعه پتروشیمی چاههای (۳۱۳) و (۳۰۹) که در حال اتمام است، اطلاعات وسیع تری را در سطح این مخزن در اختیار خواهد گذاشت. گاز ترش کشف شده مسجد سلیمان در اقیانوسهای گدوان و گروه ژوراسیک قرار دارد و سازند گدوان که بیشتر از پلعه سنگ تشکیل شده است، به علت وجود درزهای ناشی در این میدان بعنوان سنگ مخزن عمل می کند. بر اساس این مطالعات کل گاز موجود اولیه در سازند خامی و گروه ژوراسیک از طریق روش موازنه مواد (۵/۰۳۷) میلیون فوت مکعب (ب. ف. م) و از طریق روش حجمی (۵/۵۲۸) ب. ف. م (و میزان انحراف ۳۶۱ ب. ف. م) می باشد.

گاز قابل برداشت از این مخزن بر اساس فشار تزک (۱/۵۰۰) پام برابر با (۴/۰۳۷) میلیون فوت مکعب (میزان انحراف ۳۲۵ ب. ف. م) می باشد.

تا کنون (۹۰۰) ب. ف. م از گاز این مخزن تولید شده است که (۴۳۲) ب. ف. م آن در رویدادهای دوران درونی چاه شماره (۳۰۶) از این مخزن به مخازن ائوسن (بابده) و آسماری منتقل کرده و بقیه آن طی سالهای (۱۳۳۷) الی (۱۳۶۴) شمسی مایه کارخانه پتروشیمی رازی بنشیند. با تأمین کرده است.

زمین‌شناسی مخزن ژوراسیک :

ساختمان‌های مخزن گازی ژوراسیک دارای ترکیب پیچیده‌ای است. با حفاری چاه (۳۰۸) و چاه‌های بعد از آن به دانسته‌های اندکی درباره ساختار مخزن ژوراسیک بدست آمده، ولی آنچه که مورد تأیید قرار گرفته و مورد بحث است، تراست گسلی مهم و بزرگ در شرقی ساختار مخزن بوده است. تغییر مکان عمودی این گسل در حدود (۱۸۶۰) فوت تخمین زده شده و به احتمال قوی دارای ارتباطی با تراست «تسی» یا «آلفری» در سطح زمین در بخش شمال شرقی ساختار مخزن می‌باشد. علاوه بر تراست گسلی فوق‌الذکر با حفاری چاه‌های انحرافی (۳۱۸) و (۳۱۹) وجود گسل‌های کوچک دیگری در ساختار مخزن به اثبات رسید. دگرشیبی و ناپایداری و خمیدگی لایه‌های مخزن ژوراسیک با شیب‌های متفاوت و مشخص نبوده فاصله بستگی در مخزن closure یکی حالت پیچیده به ساختار مخزن داده است.

نمونه‌های مخزن از مخزن یکجا بشکله شکستگی و ترک در ساختار مخزن را تأیید می‌کند. فرج سنگ‌های مخزن شامل سنگ آهکی، دولومیت، سنگ گچ، پلنه سنگ و سوس می‌باشد. خواص پمپ‌پذیری با توجه به اطلاعات بدست آمده از چاه‌های حفاری شده در این مخزن دامنه تغییرات تخلخل را بین (۲٪) تا (۱۶٪) و همچنین دامنه درصد اشباع آب را بین (۱۰٪) تا (۳۵٪) نشان می‌دهد. در هر ماه سال (۳۵۹) بیلت سنگ تحمیلی بهره‌برداری از این مخزن متوقف گردید، بهره‌برداری مجدد از این مخزن از اردیبهشت ماه ۱۳۶۳ آغاز گردید و تا آبان‌ماه ۱۳۶۳ تولید انباشتی از مخزن به (۹۰۵) بیلیون فوت مکعب رسید.

گاز ژوراسیک میدان مسیحت‌هایمان دارای موارد متشکله زیر است:

- ترکیب**
۱- ایزوپتان	۰/۹۵۳
۲- هیدروژن سولفور	۲۴/۲۸۸
۳- اندرون، کزنیکه	۱۰/۳۸۷
۴- متان	۶۳/۵۲۷
۵- اتان	۰/۷۲۱
۶- ایزوپنتان	۰/۱۷۹
۷- پروپان	۰/۲۳۵
۸- بوتان نرمال	۰/۰۸۸
۹- ایزوپنتان	۰/۰۵۳

- توزیعت: از ...
 ۹۱ - پستان شمال
 ۹۲ - هگزان
 ۹۳ - پستان و بالاتر
 جمع کل

در همین غیر از مولفه بالا مقداری آب و هیدروکربوزهای سنگینی هم به همراه دارد. تولید متوسط روزانه مخزن در گذشته حدود ۱۱۰ میلیون فوت مکعب در روز و یا ۳۰۰ میلیون فوت مکعب در سال بوده است.

کل دبی قابل تولید از این میدان با چاههای موجود، ۱۱۰ میلیون فوت مکعب در روز خواهد بود. مخزن خامی ۱

مخزن خامی میدان مسجد سلیمان با چاه شماره ۳۰۰ در سال ۱۳۳۷ کشف شد، (۱۹۶۳ م.) کشف شد. پس از پاره شدن لوله چاهری در عمق ۹۰۰ متری، گاز مخزن خامی با دبی ۲۳ میلیون فوت مکعب به مخزن آسماری نشست کرد.

تولید از مخزن خامی در سال ۱۳۳۸ آغاز شد. میزان تولید روزانه ۱۱۰ میلیون فوت مکعب گاز در شرایط استاندارد بود که به مصرف کارخانه شیمیایی رازی بندر امام خمینی می‌رسانید.

گروه خامی در میدان مسجد سلیمان در پی مسئله حجم **Volume Problem** در مغزه **Core** طاقدیس جدا دل توسط دو گسل شکسته شده است. این گسلها اگر چه تا سطح امتداد می‌یابند ولی ارتباطی را بین سنگ مخزن و سطح زمین برقرار نمی‌کنند. شکستگیها بخوبی در طاقدیس مسجد سلیمان از گچساران گرفته تا موسس توسعه دارند، ولی ارتباط پوسته‌ای **Vertical = perm** در این ضخامت ایجاد نمی‌کنند بطوری که گروه پنگستان به سبب وجود گاز شیرین از گروه خامی یا گاز ترش مرتبط نیست که دو عامل تکنیکی چینه‌ای در این قطع ارتباط خورد بزرگی قرار گرفته است.

برخلاف تصور قبلی، ذخیره گاز در میدان مسجد سلیمان منحصر به خامی زیرین نبوده و بخشی از گاز مخزن در خامی فوقانی ذخیره شده است. وجود گاز در سازند گدوان حتی، ولی در سازند داریان به مقدار اقتصادی مورد سؤال است. همانطور که در مبحث گسل ها گفته شد در طاقدیس مسجد سلیمان شکستگیها از سازند آسماری و حتی گچساران تا خامی بخوبی توسعه دارند. در برخی از چاهها مانند ۴۱۳، از سروک تا خامی گمشدگی گیل بطور پوسته اتفاق افتاده است. بنابراین منتظری بنظر خواهد رسید اگر شکستگیها را مرتبط با هم بدانیم.

ولی دوران گاز شیرین در حقیقت ۲/۱۵۷ متری از بخش پایین سروک در چاه ۳۱۲ و گاز ترش در حقیقت ۳/۱۳۲ متری از سازند گدوان، علیرغم توسعه خوب شکستگی ها، نشان دهنده عدم ارتباط عمودی بین دو سازند سروک (پنگستان) و گدوان (خامی) در این چاه می باشد.

سازندهای داریان و گدوان، خامی فوقانی و سازندهای گوتیا تا موس، خامی زیرین را در میدان مسجد سلیمان تشکیل می دهند.

در حال حاضر تولید از مخزن خامی میدان مسجد سلیمان با دبی ۱۰ میلیون مترمکعب در روز ادامه دارد. در میدان گازهای آسیدی این مخزن برآورد ۲۴/۲۸۸ درصد غیروزنی و غیرفلوئورید و ۲۶/۶۸۷ درصد آبترید کربنیک می باشد.

فشار اولیه مخزن در حدود ۸۰۰۰ پوند بر اینچ مربع مشاهده شده است. ولی در حال حاضر به علت تولید گاز، این فشار کاهش یافته و در حدود ۶۵۰۰ پوند بر اینچ مربع است.

مقادیر تولید نفت از مخزن مسجد سلیمان

از مخزن آسیداری مسجد سلیمان با اثر عمدهای مختلف بهره برداری گردیده است. از جمله اکتشاف مخزن، تولید با نرخ ۵۰۰ بشکه در روز شروع شد و تا سال ۱۹۲۸ م. بتدریج به نرخ تولید ۱۰۸/۳ بشکه در روز رسیده و بالاخره در سال ۱۹۳۳ م. به حداکثر نرخ تولید مخالفین ۱۲۷۰۰۰ بشکه در روز در غیرناسود دوره بهره برداری از این مخزن رسیده. با شروع دوره ملی شدن صنعت نفت تولید مخالفین به ۲۸/۵۰۰ بشکه در روز کاهش یافت و پس از این دوره مجدداً از این میدان گاز و در اوایل سال ۱۹۵۹ م. با نرخ ۹۱/۰۰۰ بشکه در روز از مخزن بهره برداری گردید. از سال ۱۹۶۰ م. تا اواخر سال ۱۹۶۳ نرخ تولید بتدریج کم شد. بین سالهای ۱۹۶۴ تا ۱۹۷۷ به علت توران گاز از لایه فوقانی مخزن ژوراسیک به داخل سازند آسیداری و افزایش فشار مخزن نفت مخزن مجدداً نرخ تولید مخالفین در میزان ۵۶/۰۰۰ بشکه در روز تقریباً ثابت ماند و از سال ۱۹۷۷ م. با چنده نرخ تولید به شدت کاهش پیدا کرد و بین ۲/۰۰۰ تا ۵/۰۰۰ بشکه در روز توران داشت و فعلاً به ۸/۰۰۰ بشکه در روز رسیده است.

زیاده کشی از تولید نفت منطقه مسجد سلیمان در سالهای آخر لیل از ملی شدن صنعت نفت و بعد از آن جهت حفظ توجه درج می گردد:

سال تولید	تولید سالانه (بشکه)
۱۹۵۰	۲۲/۳۷۴/۲۳۰
۱۹۵۱	۱۱/۱۹۷/۲۰۳
۱۹۵۲	۲/۲۱۹/۵۶۹

تولید سالانه (بشکاف)	سال میلادی
۱۰/۱۹۵/۷۶۵	۱۹۵۳
۱۷/۲۲۱/۷۷۹	۱۹۵۴
۲۲/۷۱۸/۲۶۵	۱۹۵۵
۱۶/۵۰۹/۰۱۳	۱۹۵۶
۲۱/۸۶۳/۲۰۹	۱۹۵۷
۱۷/۵۵۸/۸۰۳	۱۹۵۸
۲۲/۳۰۴/۲۷۰	۱۹۵۹
۲۱/۸۹۹/۵۲۱	۱۹۶۰
۱۹/۳۸۲/۵۲۲	۱۹۶۱
۱۸/۷۷۵/۱۱۹	۱۹۶۲
۱۹/۳۳۱/۳۹۶	۱۹۶۳
۲۰/۳۸۱/۳۶۵	۱۹۶۴
۲۰/۳۳۳/۵۸۶	۱۹۶۵
۲۰/۳۰۳/۷۷۷	۱۹۶۶
۱۷/۶۸۶/۰۰۰	۱۹۶۷
۱۳/۵۳۳/۰۰۰	۱۹۶۸
۱۰/۸۰۰/۰۰۰	۱۹۶۹
۸/۸۳۰/۰۰۰	۱۹۷۰
۷/۶۸۵/۰۰۰	۱۹۷۱
۷/۰۰۵/۰۰۰	۱۹۷۲
۶/۵۳۷/۰۰۰	۱۹۷۳
۵/۸۰۹/۰۰۰	۱۹۷۴
۳/۹۶۵/۰۰۰	۱۹۷۵
۳/۸۳۹/۰۰۰	۱۹۷۶
۲/۳۲۲/۰۰۰	۱۹۷۷
تولید سالانه (بشکاف)	سال شمسی
۲/۸۰۳/۰۰۰	۱۳۵۷

۲/۱۸۱/۵۰۰		۱۳۵۸
بسته بود	←→	۱۳۵۹
بسته بود	←→	۱۳۶۰
۳۱/۰۴۵		۱۳۶۱
۱۶۰/۹۵۱		۱۳۶۲
۱۸۲/۸۶۱		۱۳۶۳

از آغاز آبخیزها و سفر اولین چاه نفت در سال ۱۲۸۷ شمسی در مسجد سلیمان تاکنون ۳۳۶ حلقه چاه چوبی حفری آماده شده که از آن تعداد ۳۱۴ حلقه به نتیجه رسیده است. وضعیت چاههای منطقه مسجد سلیمان از آغاز تاکنون به قرار ذیل است:

۱ حلقه	تعداد چاههای نفت آماده بهره‌برداری
۱۰ حلقه	تعداد چاههای نفت بسته شده
۷ حلقه	تعداد چاههای گازی
۸ حلقه	تعداد چاههای گازی بسته شده
۲۱۷ حلقه	تعداد چاههای نفت بسته شده متروک
۴ حلقه	تعداد چاههای مشاهده‌ای آب
۲ حلقه	تعداد چاههای موقتاً متوقف شده
۳ حلقه	تعداد چاههای مشاهده‌ای گاز و نفت و آب
۵ حلقه	تعداد چاههای تزریق نفت
۷۳ حلقه	تعداد چاههای متروک
۱ حلقه	تعداد چاههای مشاهده‌ای گاز
۱۲ حلقه	تعداد چاههای مشاهده‌ای نفت
۲ حلقه	تعداد چاههای مشاهده‌ای آب و نفت
	تعداد چاههای مشاهده‌ای نفت و گاز

کاهش تولید از مخزن آسماری به علت نزدیکی پایان برداشت نهایی از مخزن و بعضی محدودیت‌های ناشی از کیفیت و کیفیت بازدهی چاههای تولیدی و اشکالات ناخواسته دیگر می‌باشد. کل تولید بنام و ناخالص از بند بهره‌برداری از مخزن آسماری تاکنون پرتیب ۱/۳۶۹ و ۱/۱۱۰ میلیون بشکه می‌باشد که تولید خالص تقریباً ۹۸٪ حجم نفت قابل برداشت از مخزن است. مابقی تفاوت تولید خالص و ناخالص ۲۶۷ میلیون بشکه می‌باشد که این مقدار طی دوران

بهره‌برداری از مخزن بصورت‌های متناوب به مخزن تزریق و برگردانده شده است. کل تولید گاز از مخزن، آمار ۴۲۶ میلیارد فوت مکعب است که از این مقدار ۳۳۹ میلیارد فوت مکعب بصورت گاز همراه با نفت تولید شده و ۸۷ میلیارد فوت مکعب مستقیماً از گنبد گازی ثانوی تولید شده است. اگر چه منابع نفتی دیگری نظیر هتکل و آغاچاری و بدینال آنها گچساران و سیدریج کشف و مورد بهره‌برداری قرار می‌گرفت، معذالک تا سالهای متعادی بین از ملی شدن صنعت نفت، هنوز منطقه مسجدسلیمان بعنوان منبع اصلی استخراج نفت بحساب می‌آمده است.

طبق محاسبات بعمل آمده تا شهریور ماه ۱۳۲۶، جمع کل تولید ناخالص نفت از مخزن مسجدسلیمان به میزان ۱۳۰/۳۶۳/۳۶۹ بشکه می‌باشد. این مقدار تاکنون به بیش از ۱/۵ میلیارد بشکه نفت رسیده است. طبق بررسی‌های بعمل آمده، بهره‌برداری از مخزن مسجدسلیمان بر مبنای ۱۲ چاه، تولیدی نفت بشرح زیر و با توجه به وضع محدودیت‌های ناشی از تولید آب و نمک اضافی و اشکالات ناخواسته عملیاتی در کیفیت و کمیت یازدهمی چاه‌ها، امکان‌پذیر می‌باشد.

۱ - چاه	شماره	۷۸	مقدار	۱۵۰۰	بشکه در روز
۲ - چاه	شماره	۶۲	مقدار	۸۰۰	بشکه در روز
۳ - چاه	شماره	۷۶	مقدار	۲/۳۰۰	بشکه در روز
۴ - چاه	شماره	۱۰۴	مقدار	۳۰۰	بشکه در روز
۵ - چاه	شماره	۱۳۲	مقدار	۶۰۰	بشکه در روز
۶ - چاه	شماره	۱۶۰	مقدار	۱۱۰۰	بشکه در روز
۷ - چاه	شماره	۱۶۹	مقدار	۲۰۰	بشکه در روز
۸ - چاه	شماره	۱۶۷	مقدار	۵۰۰	بشکه در روز
۹ - چاه	شماره	۱۸۴	مقدار	۷۰۰	بشکه در روز
۱۰ - چاه	شماره	۱۸۷	مقدار	۳۰۰	بشکه در روز
۱۱ - چاه	شماره	۲۹۴	مقدار	۳۰۰	بشکه در روز
۱۲ - چاه	شماره	۲۹۶	مقدار	۴۰۰	بشکه در روز

از جمع چاه‌های فوق‌الشارحه چاه شماره ۲۲۹ بتازگی جزء چاه‌های مشاهده‌ای درآمده و چاه‌های شماره ۱۶۶ جزء چاه‌های نفت بسته درآمده است که در صورت آغاز بهره‌برداری مجدد از آنها به میزان قیه شده در مقابل هر کدام نفت قابل تأمین خواهد بود. هم‌اکنون از چاه‌های نفت مسجدسلیمان به اندازه نیاز دستگاه تقطیر محلی بهره‌برداری می‌گردد.

خاک منطقه ... خاک که جزات است از قشر خارجی و سطح الارضی است که تا اثر نفوذ عوامل مختلف فیزیکی و شیمیایی بر روی سنگه ماده معدنی در طی مرور زمان بوجود می آید و روزه تکامل می گذارد. بازویش ترین و سودمند ترین ماده زمین خاک است زیرا بسیاری از منابع به آن بستگی دارد. در این هزاران ساله کشاورزی یکی از منابع اساسی انسان بوده است. طبیعت با پنهان نمودن گنجینه های خود در دل خاک حامل ایامی نیرو دهنده صنعت، نوع معیشت و زندگی بشر بوده و هست. چنانکه در این منطقه با اعطای منابع زیر زمینی نشت که در قشرهای مخصوصی تشکیل می گردد، قدرت خاک سطحی را کاهش داد و زمینه سیاحتی و برای کشف و کار بوجود نیاورده است. خاک که اصولاً در اثر روش باد و خنوب گذر یعنی سنگها بوجود می آید و ممکن است این عمل در محل انجام گیرد که به آن خاک موضعی گویند و یا عواملی تخریب کننده، از باین به سایر دیگر نقل مکان کنند که در این صورت به خاکهای انتقالی می گویند. خاک این منطقه از نوع معمولی و موضعی می باشد و مانند سایر خاکهای ایران، چرت و تالو خوب می باشد که از تجزیه شیمیایی سنگهای آهکی، گچی، نمکی و مارن تشکیل شده که برای فلاحه و کشاورزی چندان مناسب نیست و در صورت تقویت کردن آنها می توان از آنها بهره برداری نمود. اکنون تنها (۱۰٪) از خاک این منطقه جزو خاکهای زراعتی می باشد و (۲۳٪) خاک سطحی این منطقه رس می باشد همراه با مقداری شن و ماسه و سنگلاخ که مقدار شن آن ۳٪ و ماسه ۴٪ و سنگلاخ مخلوط ۵٪ و خاکهای تجزیه شده از سنگهای آهک ۲۱٪ و خاکهای حاصل از تجزیه سنگ گچ ۴۱٪ می باشد. خاک رس این منطقه قابلیت جذب آب را ۲۵٪ دارد و بعد از جذب آب، چسبیده و لزج می گردد رنگ در نواحی اطراف از صورتی تا قهوه ای تغییر می کند بطور کلی این خاکها از سمیات خفید مریض و پلوسن می باشند که در کلبه آنها و تپه های اطراف، این خاکهای سرخ رنگ و خاکسری همراه با قلوه سنگها که از آثار دورانهای فوق می باشد پلوسن نمایان هستند. نوع خاک و دوزخ آن به قرار زیر است:

نوع خاک	درصد
رس	۲۳٪
شن	۳٪
ماسه	۴٪
سنگلاخ	۵٪
آهک	۲۱٪
گچ	۴۱٪

رابطه افزایش نفت با جمعیت :

از بدو استخراج نفت و پیدایش زمینه فعالیت در صنعت نفت، جمعیت مسجدسلیمان پندسرهت افزایش یافته است. گسترش فعالیت و عملیات شرکت نفت و احتیاج به کادر فنی و اداری و با ایجاد شبکه های لوله نفت، گاز آب و نیروی الکتریسته سبب شد که مردم از گوشه و کنار ایران به این شهر رو آورند، ایجاد مدرسه فنی و دبستان و دبیرستان و تأسیس مراکز بهداشتی و درمانی سبب شد که بسیاری از بختیارهای محلی نواحی مجاور نیز به مسجدسلیمان کوچ کنند. دادن کمک هزینه از طرف صنعت نفت به خانواده کارکنان و تشویق در ازدیاد جمعیت در مدتی کم بر تعداد نوزادان و نوجوانان اضافه نمود. افزایش جمعیت با اینکه ابتدا منطبقه ای صنعتی بود، روبرو تزیاد نهاد، بطوری که اکنون اکثر افراد جمعیت شهر متولد مسجدسلیمان می باشند. ناگفته نماند که فعالیت شرکت نفت در چند سال اخیر کاهش یافته و بسیاری از ادارات شرکت نفت به آبادان و اهواز نقل مکان کرده و این خود باعث گردید که در چند سال اخیر نوسانات جمعیت چشمگیر و بهمان میزان به جمعیت شهر اضافه می شود.

به واسطه اشتغال صنعت این شهر به نواحی دیگر، از تعداد افراد متخصص نیز کم شده علاوه بر این فعالیت در زمینه کشف و حفر چاههای نفت در مسجدسلیمان بسیار تقلیل یافته و میزان استخراج نفت تقریباً ثابت مانده. ایجاد دو سد عظیم بر روی رودخانه کارون، همچنین تأسیس کارخانه تعمیر و مونتاژ تانک، احداث کارخانه سیمان و واحدهای مختلف در شهرک صنعتی، سبب شده که شهر مقدار کمی مهاجر را بپذیرد. می خواستند با احداث این کارخانه ها و واحدهای صنعتی جای خلائمی را که شرکت نفت ایجاد کرده پر نمایند، اما نتوانستند بطور کامل این قیصه را بر طرف نمایند. هم اکنون هنده کثیری از جمعیت فعال و جوان مسجدسلیمان بکار برده و یا بناچار جهت اشتغال خود، به نواحی صنعتی شهرهای اطراف رفته و ما در اوایل یا اواخر هفته شاهد اویاب و ذهاب آنها می باشیم که چطور گروه گروه به شهرهای دیگر می روند و یا ساعتها در مؤسسات مسافری معطل می شوند. در سال ۱۳۵۳ این منطقه را تعطیل کردند و بسیاری از ساختمانها را در اختیار ارتش قرار دادند. این تعطیلی تا سال ۱۳۵۸ ادامه داشت و جمعیت هم به همین نسبت کاهش یافت. بعد از انقلاب اسلامی بدستور مسئولین پس از تعمیر چاهها و خطوط لوله، مجدداً تولید شروع شد و شرکت نفت هم تا حدودی اجازه ساختمان سازی را به اهالی داده بود، و دیدیم که چگونه خیل عظیم جمعیت روستایی و عشایری بطرف شهر سرازیر شد و حتی در جاهای محسب العبور نیز شروع به خانه سازی کردند که بعدها هواقت منعی تویر داشت و در نتیجه مشکلات فراوان درون شهری، طبقاتی، زیست محیطی و ... را باعث شد که هم اکنون مسئولین

ادارات گریانگیر این مصلحت شهری شدهاند.

تجهیز چاه شماره ۳۱۱ مسجد سلیمان،

چاه شماره ۳۱۱ مسجد سلیمان یکی از چندین چاهی است که شرکت سهامی اکتشاف و تولید نفت ایران برای شرکت ملی نفت ایران منظور تولید گاز گوگرددار، برای ارسال به شرکت پتروشیمی زکریای رازی (پتروشیمی شاپور) حفر می نمود. گاز گوگرددار مورد نیاز برای مصرف کارخانه پتروشیمی بنامیلا در زرفای تقریبی ۱۳/۰۰۰ پایی طبقه ژوراسیک که در عمق پایین تری از مخزن کم عمق لایه آساری قرار دارد یافت می شود. نقشه آسماری برای سالهای اخیر در واقع منبع اصلی نفت منطقه مسجد سلیمان بوده است.

تاگیری برای دستهایی در عمق پایین تری می بایست از لایه آساری عبور کرد که حفاری در لایه آساری و رسیدن به طبقات ژور در جاهایی که دارای مخزن گاز هسته می نهایت سخت و اشکالات فراوانی در بر دارد و چنین وضع مشکلی نیز در محل حفر چاه ۳۱۱ مسجد سلیمان وجود داشته. برنامه های لازم با در نظر گرفتن خطراتی که عملیات حفاری اینگونه چاهها در بر دارد تهیه گردیده بود. روی همین اصل فولد های چنبری فولادی محافظ دو بالای طبقه آساری پیمان گردید و نیز دستگاه درجه ایسی منظور پیشگیری از فوران بر سر چاه نصب شد. اینگونه دستگاههای پیش گیری از فوران منظور بسته شدن و کنترل چاههایی بکار می رود که ممکن است احتمالاً به گاز برخورد کنند، لذا در موقع خطر بطور خودکار از جریان گاز به دهانه چاه جلوگیری می نماید.

هنگام حفر چاه شماره ۳۱۱ در زرفای ۱/۹۱۸ پایی طبقه گاز آساری، استثنائاً کاهش ناگهانی گل حفاری که در عملیات حفر بکار می رفته، پدیدار گشت که باعث ورود گاز به چاه شده و منجر به آتش سوژی آن گردید. ساعت سه و پنج دقیقه بعد از ظهر روز پنجشنبه ۲۸ شهریورماه ۱۳۴۷ چاه گاز شماره ۳۱۱ مسجد سلیمان که در مراحل اولیه حفاری در عمق ۱/۹۱۸ پایی در لایه آساری بوده، پشت برخورد با طبقات وسیع گاز از کنترل خارج شد و موجب فوران چاه، اشتعال آن و یزین رفتن دکل حفاری گردید.

بعد از آن حفاران شرکت بیست و نه شرکت و چهار سوختگی گردیدند و لی خوشبختانه تلفات جانی بیار نیامد و وضع خطرناکی پیش آمد نکرد. کلاه حفاران که هنگام آتش سوژی این چاه دچار گاز گرفتگی شده بودند کاملاً بهبود یافت و از بیمارستان مرخص گردیدند.

محوظه اطراف چاه و ساکنین مجاور و دهستان لائل یزانه تخلیه گردید و تمام اقدامات احتیاطی جهت ایجاد ایمنی محوظه بعمل آمد. اموال منزل محکم آقا نصیری تماماً سوختند و شرکت نفت

جهت جبران خسارت وی، قطعه زمینی را در محله نفتون به او اعطاء نمود.

گاز مشعل کاملاً دهانه چاه را احاطه کرده و با احتیاط مهیبی بین سوخت و شعله‌های آن تا حدود ۳۰۰ پا می‌رسید. با مؤسسه آمریکایی بردآدیر، متخصص مهار چاههای گاز و نفت در شهر هوستن واقع در ایالت تگزاس، بلافاصله تماس گرفته شد و قرار شد سه تن از متخصصین آن به سرپرستی آقای بوتس هانسن روز یکشنبه ۳۱ شهریورماه ۱۳۳۷ وارد مسجدسلیمان گردند و دست به کار مبارزه برای مهار نمودن چاه می‌زنند.

ایزار و وسایل لازم جهت این کار نصب شده و همچنین پمپ‌های مخصوص آتش‌نشانی از شرکت ملی نفت ایران از انبار نفت شهر دبی، به عاریه گرفته شد.

ساعتی ۹/۳۵ بامداد روز یکشنبه آقای بوتس هانسن متخصص مهار نمودن چاههای گاز و نفت که معروفیت جهانی دارد، به اتفاق آقایان مائیس و هنری دو تن از همکاران خود به مسجدسلیمان وارد و بلافاصله به محل چاه عزیمت و اقدامات احتیاطی انجام شد و همچنین وسائل کار را که در محل متمرکز گردیده بود مورد بررسی قرار دادند. قرار باطلاح، سرعت عملی که در فراهم نمودن مقدمات و وسائل کار بعمل آمده، مورد توجه و قدردانی متخصصین نامبرده قرار گرفت.

بعد از فراهم نمودن وسایل مربوطه بقول بوتس هانسن، معمولاً می‌بایستی در مدت یک هفته چاه سرکشی رام می‌شد، ولی این کار ۸۸ روز بطول انجامید.

با وجودی که این چاه در منطقه صعب‌العبور و دورافتاده‌ای واقع شده است، کلیه وسایل ممکنه برای کنترل این چاه فراهم گردید و اقدامات کارشناسان و افراد فنی با قدرت و حمت کامل، تمام سیاحت روز و شب در سر چاه بمنظور فرونشاندن آتش انجام گرفت.

سرعت یک مخزن بزرگ آب ساخته شد و بوسیله لوله ده اینچی آب مورد نیاز تأمین گردید. قسمتی از محتایلی که برای مهار نمودن چاه شماره ۶ اهواز مورد استفاده قرار گرفته بود نیز به مسجدسلیمان انتقال داده شد.

بارانهای شدید و نسبتاً پیاپی سال ۱۳۳۷ تا حدودی مانع پیشرفت کارهای مهار کردن چاه شده بود. آب از سوی هر دو چاه انحرافی تا میزان ۳۰۰/۱۰۰ بشکه در روز به چاه ۳۱۱ تزریق گردید و پراثر آن گرچه شراره‌های چاه سوزان فرونشانده شد، لیکن بطور کامل چاه مهار نگردید. پس از قطع تزریق آب از طریق چاههای انحرافی و ادامه فوران آب از چاه ۳۱۱ این قضیه روشن گردید که مقدار هنگفتی از آبهای تزریق شده در میان شکافهای بی‌شمار ناحیه‌ای که چاه ۳۱۱ در آن حفر گردیده بود به‌دور ریخته است. برای پیشگیری این ضایعات بیک رشته عملیات سیمانکاری در شکافهای مذکور طرح گردید. از طرف دیگر غلظت‌های سنگین رودخانه کارون، تلبه‌خانه آب

گذار کنند و از کار انداخته و صیب کمبود شده آب در مسجد سلیمان شد. بر اثر این پشامد کلیه توریقات آب از چاههای انحرالی متوقف گردید و در نتیجه چاه‌ها شد و شعله به روشنی پیشین خود برگشت.

مطابق برنامه یک رشته عملیات سیمانکاری منظور مسدود نمودن بخشی از شکافهای منبع گاز چاه مشتمل از چاه انحرالی شماره ۴ که همپوشی از چاه انحرالی نخستین بود انجام گردید. این اقدامات درست همزمان با تزریق آب از چاه انحرالی اول برای جلوگیری از خروج سیمان از چاه سوزان بعمل آمده بود. در تاریخ بیست و یکم آذرماه ۱۳۴۷ بانکار افتادن کامل تلمبه‌خانه آب در گذارندر کلیه منابع ذخیره آب برای تزریق به چاه بر شده بود و ۳۰۰۰ پای مکعب سیمان به چاه دوم انحرالی تزریق گردید که در همان وقت نیز ۵۰۰۰ بشکه گل سنگین حفاری به چاه انحرالی نخستین روانه گردید. در نتیجه تزریق این مقدار سیمان و گل حفاری چاه شماره ۳۱۱ بکلی مهار گردید، ولی برای مدت بسیار کوتاهی می‌بایست به آن درپوش گذاشته شود.

۱۰۰۰۰ کیسه سیمان و ۵۰۰۰ بشکه گل سنگین حفاری و کلیه لوازم و وسائل برای بستن نهایی چاه در محل مربوطه آماده گردید، گرچه شرایط جوی کاملاً مناسب نبود لیکن مطابق برنامه عملیات مهار چاه در ساعت ۹ یا منتهای روز یکشنبه ۲۴ آذرماه ۱۳۴۷ آغاز شد و روز دوشنبه ۲۵ پایان یافت. شراره‌های چاه ۳۱۱ بکلی خاموش گردید و آقای بوتس هانسن برای نهادن لوله آب به دهانه چاه بسوی آن شناخت، به مجردی که آب به داخل چاه جریان یافت و خشک شد، عملیات پاک کردن اطراف دهانه چاه آغاز گردید و پس از نوسازی شهرهای کنترل و پاک کردن دهانه چاه آقای بوتس هانسن شیر کنترل را بر دهانه چاه نصب کرد و کارگران به سیمان‌کاری نهایی چاه پرداختند.

آقای دکتر ابوال صبح روز دوشنبه شانزدهم دیماه ۱۳۴۷ از چاه مهار شده ۳۱۱ مسجد سلیمان دیدن کردند.

مهار شدن این چاه به گفته آقای بوتس هانسن:

بحر اولین چاه انحرالی فوراً آغاز گردید و با موفقیت انجام گرفت و مرتباً بوسیله آن آب نسک به چاه تزریق شد، ولی چون قطر چاه زیاد و لوله جلداری آن ۲۰ اینچ بود فشار حاصل از جریان ستون آب به تنهایی قدرت خفگی نمودن فوران گاز را نداشت و اگر آب بیشتری تزریق می‌گردید، تنها باعث خاموش شدن گاز می‌شد و در نتیجه این گاز ضمن همپوشان فوران می‌کرد و باعث مسجوبیت افرادی که در این ناحیه کار می‌کردند و همچنین موجب آلودگی هوای مسجد سلیمان می‌شد. بنابراین چاه انحرالی دوم حفر شد. عملیات تزریق سیمان در چند نوبت در دو چاه

انحرافی بعمل آمد. این تزریق سیمان در چاههای فوق‌الذکر در تعقیب عملیات اسینکاری متعددی که بمنظور ازدیاد میزان تزریق به چاههای انحرافی انجام شده بود صورت گرفته. در نتیجه عملیات فوق فشار سر چاههای انحرافی تقلیل یافت. این تقلیل در فشار سر چاههای فوق‌الاشاره نشان داد که رابطه بین چاههای انحرافی و چاه ۳۱۱ مسجد سلیمان بخوبی برقرار گردیده است. بنابراین مقدار زیادی گل سنگین بمنظور تزریق در چاههای انحرافی تهیه گردید. عملیات تزریق سیمان به یک چاه انحرافی و تزریق گل به چاه انحرافی دیگر تماماً انجام گردید و در نتیجه آتش چاه ۳۱۱ مسجد سلیمان خاموش و فوران گاز از چاه فوق قطع گردید.

پس از اطفاء آتش خوزی و قطع فوران گاز عملیات تزریق آب به چاههای انحرافی بعمل آمد. متعاقباً عملیات نهایی مهار کردن چاه ۳۱۱ مسجد سلیمان بوسیله فرار دادن سرپوش و تزریق سیمان بخورد چاه ۳۱۱ انجام و در روز دوشنبه ۲۵ آذرماه ۱۳۴۷ عملیات مهار کردن چاه مزبور با موفقیت خاتمه یافت.

کارخانه جذب آب از گاز مسجد سلیمان (پتروشیمی مسجد سلیمان)

Dehydration Plant

در هفت کیلومتری شرق منطقه صنعتی مسجد سلیمان، کارخانه‌ای موسوم به واحد جذب آب وجود دارد. این واحد وابسته به مجتمع پتروشیمی زکریای رازی بندر امام شینایی شاپور سابق، می‌باشد و گاز مورد نیاز مجتمع مذکور بوسیله آن مهیاشی گردد.

شرکت ا.م. دهلوی، کلاک، پس از مطالعات کاملی و تشریفات لازم، بعنوان پیمانکار اصلی و هماهنگ‌کننده کلیه عملیات ساختمانی این واحد انتخاب گردید و در فروردین ماه ۱۳۴۶ قرارداد مربوطه امضاء و عملیات ساختمان این واحد آغاز شد. این کارخانه در سال ۱۹۶۸ م. در دهستان گل‌پزان شروع بکار نمود. هنگامی که از ته مشرف بر واحد مزبور به آنجا نظر می‌کنیم، برجها و تلوله‌های گچی‌کننده و در هسی دیده می‌شود و توله‌های متعددی که از کوه‌سارها به کارخانه و بالعکس کشیده شده، نمودار خطه صنعتی جالبی است. در وسط محوطه کارخانه و اطراف آن، ادارات نوساز به چشم می‌خورد. در یکی از همین اطرافها با آقای شهنی میرزا رئیس کارخانه به گفتگو می‌نشینیم. هنگامی که از طرز کار کارخانه سؤال می‌کنیم، ایشان می‌گویند: «این واحد بمنظور جذب بخار آب موجود در گاز تعبیه شده است. گاز مورد نیاز کارخانه از لایه ژوراسیک منطقه مسجد سلیمان از طریق خطه چاروبه شماره‌های ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴ تأمین می‌گردد و پس از گرفتن بخار آب موجود در گاز بوسیله این کارخانه، توسط یک رشته توله به قطر ۲۰ اینچ و بطول ۱۷۴ کیلومتر و به ضخامت نیم اینچ که در ماه مه سال ۱۹۶۸ م. احداث شده

بود. با فشار اولیه معادل حداقل $1/200$ پوند در اینچ به مجتمع شیمیایی ذکریای وازی بندر امام ارسال می‌گردد. خط لوله مزبور که از آلیاژی خاص و مقاوم در مقابل گاز ترش ساخته شده، بزرگترین خط لوله یک پارچه در نوع خود در دنیا می‌باشد.

مجتمع شیمیایی ذکریای وازی سالانه ۶۰ میلیارد فوت مکعب گاز از منطقه مسجد سلیمان دریافت می‌کند. گازی که از چاههای مذکور استخراج می‌شود دارای ۲۵٪ هیدروژن سولفور و ۱۱٪ گاز کربنیک می‌باشد. چنانچه قبل از ارسال آن به مجتمع بندر امام آبگیری نشود در لوله‌ها ایجاد خوردگی می‌کند. گاز قبل از آنکه وارد خط لوله اصلی شود از دستگاههای تفکیک کننده عبور کرده، آب و مواد آن جدا شده و بصورت ماده خام در می‌آیند. گاز خشک ارسالی به مجتمع عظیم بندر امام مواد اولیه و سوخت مورد نیاز آن مجتمع را تأمین می‌نماید.

پس از پایان این مذاکرات به ملاقات رئیس عملیات فنی کارخانه می‌رویم. هنگامی که با او روبرو می‌شویم سیلندری از اکسیژن و نیتروژن در محوطه به آن راه کمر بسته است و مطالب زیر را حاصل توضیحات او می‌شویم. این کار است. سیلندرهای اکسیژن و نیتروژن در محوطه کار قرار داده شده است. تا در موقع لزوم برای تنفس و رفع سمومیت هوا مورد استفاده قرار گیرد. در اینجا برای توجه بیشتر به اهمیت کارهایی که از طریق این کارخانه انجام می‌شود، ذکر این موضوع بی‌مناسبت نیست که امروز یکی از اساسی‌ترین مسائل جهانی، مسئله حاصلخیزی اراضی زراعی است. نظر به افزایش روزافزون جمعیت، خاصه بعد از جنگ جهانی دوم، نیاز به تولید هر چه بیشتر خوراکی و پوشاک محسوس‌تر شده است. با در نظر گرفتن این واقعیت که سطح کشت زمینهای کشاورزی جدید و زیربوز کاهش می‌یابد، تنها این امید باقی است که با زدهی و قدرت تولید زمینهای که هم‌اکنون زیر کشت هستند افزایش داده شود. کودهای شیمیایی نه تنها مهمترین عامل افزایش تولید خوراک و محصولات کشاورزی می‌باشد، بلکه بکار بردن و استفاده از آنها نیز سریعتر و مؤثرترین وسیله بالا بردن تولید محصولات بشمار می‌رود.

گاز طبیعی مهمترین ماده خام اولیه کودهای شیمیایی است و خوشبختانه ایران از برکت وجود مخازن بزرگی از این گازها برخوردار است.

در داخل لوله انتقالی فساد شدیدی ناشی از زنگ زدگی ایجاد می‌گردد. بدین جهت در کارخانه آبزدایی مسجد سلیمان، یک دستگاه مجهز به چهار برج خریال تمام بخار آب را بخود جلب نموده و گاز ترش را حتی خشکانند. همزمان با جذب رطوبت از گاز گرم حتی اسفندور

هیدروکربونهای سنگین موجود در آن نیز قبل از ورود گاز به داخل کارخانه آب زدایی از آن گرفته می شود. با اینکه نیروی برق مورد احتیاج معمولاً از طرف سازمان آب و برق خوزستان تأمین می گردد، با این حال پیش بینی لازم جهت رساندن برق در موارد اضطراری با نصب دستگاههای مولد برق در داخل کارخانه بعمل آمده است.

این خط لوله پوشش دار، در زیر زمین مدفون و با سیستم حفاظت کاتدی بکته، مشتمل بر شش ایستگاه مولد برق از زنگنه زدگی ناشی از عوامل خارجی حفظ می شود. همچنین پوشش بینی فلزی جهت تقویت لوله هم برای جلوگیری از زنگنه زدگی و هم برای دفع هرگونه مایعاتی که ممکن است در طول سراسر خط جریان یابد، بعمل آمده است. هیچ کمپرسوری بر روی خط لوله انتقال گاز مسجد سلیمان به بندر امام، نصب نشده است و ۸۴ میل آن نیز زیر زمینهای گلی مدفون می باشند.

محافظت از بیرون خط لوله مذکور بوسیله نصب آندهای فلداشونده و نوار پیچی توسط نوارهای مخصوص و از داخل بوسیله تزریق مواد شیمیایی بنام **CORROSION - CB - 24** که ایجاد یک لایه محافظ می نماید صورت می گیرد.

این خط لوله از گره های صعب العبور و روستانهای متعددی می گذرد و نهایتاً به دشت و دمن همواری می رسد، بتدریج راه خود را ادامه می دهد تا به بندر امام خمینی جهت استفاده نهایی برسد.

ظرفیت آن برابر ۲۴۰ میلیون فوت مکعب در روز است. گاز ارسالی یا فشار خود چاهها به کارخانه مادری در بندر امام فرستاده می شود و نیاز به تلمبه هویت فشار ندارد. این واحد بنوبه خود در جذب نیروی انسانی در مسجد سلیمان مؤثر بوده و یک منطقه صنعتی جدیدی بشمار می آید. هم اکنون از مسجد سلیمان روزانه بطور متوسط ۹۱۰ الی ۱۵۰ میلیون فوت مکعب گاز به مجتمع شیمیایی زکریای رازی بندر امام ارسال می گردد.

از گاز ارسالی لایه ژوراسیک مسجد سلیمان محصولات زیر بدست می آید:

۱ - گوگرد

۲ - اسید سولفوریک

۳ - اسید فسفریک

۴ - دی آمونیم فسفات

۵ - آمونیاک

۶ - آوره

لازم به ذکر است که نزدیکترین چاه به کارخانه پتروشیمی مسجد سلیمان چاه ۲۰۹ است که ۵۰۰

متر و دورترین آنها چاه شماره ۳۱۰ بوده که ۷ کیلومتری با کارخانه یاد شده فاصله دارند. این چاههای گازی ۳۵۰۰ پوند فشار دارند.

گاهی شنیده می شود که برخی می گویند مسجد سلیمان مخازنی مرده دارد در حالی که اینطور نیست و چنانچه زمانی بخواهند چاههای گازی این منطقه را محدود سازند، چنانچه کارخانه پتروشیمی در بندر امام تعطیل و بندها تن بیکار می شوند.

مجموع شیپایی زکریای رازی با سنگگویی با احتیاجات ضروری یکی از پرجمعیت ترین مناطق جهان یعنی آسیای جنوبی، از لحاظ تهیه کودهای ارزان قیمت برای افزایش محصولات کشاورزی می باشد.

لایه ژوراسیک که مسجد سلیمان سوخت ۵۵٪ از اتمام استراتژی یک پتروشیمی ایران را تهیه می کند. در سال ۱۳۶۸ در ناحیه مسجد سلیمان پراکنندگی گازهای هیدروژن سولفور و اینترید سولفور به مقدار غیرمجاز و آزاردهنده مشاهده شد. حتی این گاز در دهستان تل بزان باعث تلف شدن سه نفر در سال گذشته نیز گردیده است.

در این خصوص لازم است مسئولین مربوطه رسیدگی نمایند تا حوادثی از این قبیل رخ ندهد. معادن گاز طبیعی مسجد سلیمان بسیار غنی است اما در طی ۸۰ سال بی خبری، مقدار متناهی از این ثروت عظیم همواره بی سوخت و بهدر می رفت و مقداری هم از این گاز به مصارف خانگی در این شهر می رسید. طبق گزارش اقتصادی سازمان ملل متحد راجع به خاورمیانه، در هر تن نفت خام حاصل از چاههای مسجد سلیمان ۲۸ متر مکعب گاز وجود داشته است. سالها این منبع بیکران ثروت و انرژی، سوزانده شد و میلیاردها تومان از درآمد این مملکت از گوشه و کنار این شهر شعله ور می شد و جزء تفریحگاههای مردم بی خبر از همه جا دوآمده بود تا اینکه مستفگان و

۱- روزنامه کیهان - شماره ۱۵۰۱۳ = ۱۳۷۲/۱۲/۱۹

مسجد سلیمان - خبرنگار کیهان: بر اثر گاز سی در داخل یک کارخانه اطراف پتروشیمی تل بزان واقع در مسجد سلیمان سه نوجوان جان خود را از دست دادند.

آقای مرفقی کارشناس اداره آتش نشانی و خدمات ایمنی مسجد سلیمان در این رابطه گفته سه نوجوان به اسامی عباس کریمی ۱۲ ساله، رضا بهادری ۱۴ ساله و علی موسوی ۲۵ ساله که در اطراف یک کارخانه در حوالی پتروشیمی تل بزان مشغول بازی بودند، یکی از آنان جهت برداشتن شیبی وارد کار گردید و دچار گاز گرفتگی شد و دو نفر دیگر نیز که قصد نجات جان او را داشتند وارد کار شدند و در نتیجه سه نفر جان خود را از دست دادند. وی لزوم نصب تابلوهای هشدار دهنده در این منطقه را مورد تأکید قرار داد.

صنایع پتروشیمی و طرق بهره‌برداری از آن، بطور جدی مطرح و در صنایع پرارزش پتروشیمی مورد استفاده قرار گرفت.

تعداد پرسنل واحد جذب آب پتروشیمی زکریای رازی مسجدسلیمان

کارمند	کارگر رسمی	کارگر تحت پوشش	کارگر قراردادی	
۳۷	۳۱	۶	۲۹	کارخانه
—	۲۳	۱۳	۱۹	حراست

جمع کل پرسنل این واحد ۱۵۹ نفر در تاریخ ۱۳۷۰/۵/۲۸

نشست گاز و نفت از کف منازل مسکونی واقع در مناطق سی برنج و دره خرسان^۱، باعث افزایش فشار مخزن آسماری مسجدسلیمان ناشی از عدم تولید مستمر و ارتباط احتمالی آب دریاچه پشت سد شهید عباسپور به قسمتی از مخزن آسماری، چشمه‌های نفتی از حدود ۱۶ سال پیش یعنی ۱۳۵۷ تا کنون در مناطق مسکونی سی برنج و دره خرسان مسجدسلیمان فعال شده‌اند. منطقه سی برنج مسجدسلیمان،

این منطقه از نظر جغرافیایی در ضلع شمال غربی شهر و در جوار مناطق پانسون خیام و نفتون قرار دارد. از سال ۱۳۵۷ تا کنون چشمه‌های نفتی در منطقه مسکونی فوق‌الذکر مشاهده شده که از همان موقع، این پدیده نیز توسط ادارات ذیربط مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و جهت مزید اطلاع، موضوع نشست گاز و نفت در مسجدسلیمان در سال ۱۳۵۹ توسط اداره مهندسی بهره‌برداری ناحیه مرکزی، بطور جدی مطرح و اقدامات لازم بعمل آمد.

مجدداً در سال ۱۳۶۷، پیدایش چشمه نفتی دیگر، واقع در مغازه یکی خانه مسکونی در منطقه سی برنج، که در جوار بقیه چشمه‌های نفتی وجود دارد، توسط اداره عملیات بهره‌برداری مسجدسلیمان گزارش گردید. بدنبال گزارشات رسیده در دو نوبت بترتیب در تاریخهای ۱ و ۳۰/۹/۱۳۶۷ از محل بازدید، نمونه‌گیری و آزمایش مقدار درصد گازهای سی بعمل آمد که نتایج، بیانگر وزن مخصوص و نمک به میزان ۸/۸۱۰ و ۱۱ گرم در متر مکعب بوده است. لازم به ذکر است که چشمه نفتی مزبور برخلاف موارد قبل در هنگام حفر زمین جهت تسطیح کف مغازه در جوار منزل یکی از ساکنین بوجود آمده است.

این چشمه‌ها هم‌اکنون در سطح شهر از لحاظ مسائل زیست محیطی اشکالاتی را بوجود آورده‌اند. در سال ۱۳۶۷ در یکی از منازل محله سی برنج، نفت توأم با گاز از زیرزمین بیرون